

Bernard So - Kandida

Bernard Šo

Kandida

Preveo: Nada Ćurĉija Prodanović

LICA:

(po redu izlaska na pozornicu)

Prečasni DŽEMS MEVOR MOREL (James Mavor Morell) - pastor

PROZERPINA GARNET (Proserpine Garnett) - njegova sekretarica

ALEKSANDAR LEKSI MIL (Alexander Lexy Mill) - njegov kapelan

BERDŽIS (Burgess) - Morelov tast

KANDIDA (Candida) - Marelova žena

JUDŽIN MARĀBENKS (Eugene Marchbanks) - mladi pesnik

Mesto radnje: Zupa sv. Dominika, Viktorija park, London. Vreme: Oktobar 1894.

PRVI ĀIN

Lepo oktobarsko jutro u jednom kvartu na severoistoku Londona, u prostranom kraju koji je miljama udaljen od Londona Mejfera i Sent Džemsa i ĉije ulice, u kojima stanuje sirotinja, nisu tako tesne, prljave i zagušijive. U ovom kvartu se još strogo drže malograđanskog načina života; ovde su ulice široke i gusto naseljene; tu ima mnogo ružnih gvozdernih klozeta, radikalskih klubova i tramvajskih šina, kojima neprestano teče reka žutih tramvajskih kola; ovaj kraj uživa u raskoši svojih glavnih ulica, gde se pred kućama naiaze vrtovi sa travom po kojoj niko ne gazi izuzev po stazi od ulaza do kućnih vrata. Ali, njega upropašćuje monotonija beskrajno dugih nizova ružnih kuća od opeka, crnih gvozdernih ograda, kamenih pločnika, krovova od škrljca i pristojno ružno obučenih, ili nepristojno bedno odevenih ljudi, koji su sasvim navikli na ovaj kraj i koji u većini sluĉajeva nezainteresovano idu radeći poslove za druge. Ono maio energije i vrednoće koja se ovde javlja pokazuje se u pohlepi za novcem Londonca malograđanina i u poslovnom laktanju. Āak ni policajci ni crkve nisu dovoljno retki da bi prekinuli monotoniju. Sunce radosno sija; nema magle i, mada dim onemogućava da išta izgleda sveže i ĉisto, pa bila to lica i ruke, ili opeke i malter, nema ga ipak tako mnogo da bi zabrinuo Londonca. Ova dosadna pustinja ima svoju oazu. Na onom kraju gde se završava Ulica Hakni nalazi se park koji obuhvata 217 jutara i koji je ograđen drvenom, a ne gvozdenom ogradom; u njemu ima mnogo zelenila i drveća, tu je i jezero za kupanje, pa cvetne leje koje su vrhunac zadivljujuće umetnosti malogradana u baštenskom ĉilimarstvu; tu je zatim i bazen s peskom, koji je dovezan s morske obale da deca uživaju u njemu, no on je brzo napušten, jer je postao leglo svih sićušnih životinja i životinjica Kingslenda. Haknija i Hokstona. Među atrakcijama ovog parka nalaze se paviljon za muziku, prazan podijum za religiozne, antireligiozne i političke govornike. teren za kriket, gimnastiĉka

Bernard So - Kandida

vežbaonica i starinski kameni kiosk. To je prijatno mesto gde pod je vidik ograničen drvećem ili kakvim zelenim brežuljkom. A tamo gde je zemljište ravno do sive ograde iza koje se vide opeke i malter. reklame na vrhovima kuća, načičkani dimnjaci i dim, park izgleda turoban i gnusan. Najlepši pogled na Viktorija park je sa prozora na licu parohijske kuće sv. Dominika, odakle se ne vidi ni jedna jedina opeka. Parohijska kuća je u nekoliko izdvojena od ostalih, ispred kuće su bašta i trem. Posetioци se na trem peniu preko nekoliko stepenica, dok trgovci (snabdevači) i članovi porodice ulaze ispod stepeništa u prizemlje. Tu se spreda nalazi soba za doručak, u kojoj se jedu svi obroci, a iza nje je kuhinja. Gore, na visini ulaznih vrata, nalazi se salon sa velikim prozorom od jednog komada stakla, koji gleda na park. U ovoj sobi, jedinoj koja je pošteđena od dece i porodičnih obroka, radi prečasni Džems Mevor Morel. On sedi na čvrstoj stolici, s okruglim naslonom, koja se okreće, za dugim stolom boji stoji prema prozoru tako da on može da uživa gledajući preko svog levog ramena u park. Uz drugi kraj stola prislonjen je stočić upola manji od Morelovog i na njemu je pisaća mašina. Njegova daktilografkinja sedi za stolom leđima okrenuta prozoru. Po velikom stolu su razbacane brošure, novine, pisma, kutije s pregradama za spise, dnevnik rada, vaga za merenje poštanskih pošiljaka i tome slično. Na sredini, prema Morelu, nalazi se stolica za posetioce koji dolaze svešteniku radi kakvog posla. Na domaku njegove ruke je kutija s kancelarijskim materijalom i jedna uramljena fotografija. Na zidu iza njega nalaze se police s knjigama, po kojima vešto oko može da utvrdi moralna i religiozna (teološka) načela ovog sveštenika, i to po Morisovim teološkim esejima i po celokupnoi zbirci Brauningovih pesama, a njegov reformatorskopolički pravac po »Progresu i siromaštvu« ukoričenom u žuti povež, po „Fabijanskim eseiima«, po »Snu Džona Bola«, po Marksovom »Kapitalu« i po još nekim najznačajnijim delima o socijalizmu. Na drugoj strani sobe, prema njemu, blizu pisaće mašine, nalaze se vrata. Malo niže prema kaminu, iznad ormanića za piće, je polica s knjigama, a pored njega je divan. U kaminu živo gori vatra; kamin je veoma privlačan; s jedne strane nalaze se fotelja i crna lakirana kanta za ugalj, na kojoj je naslikano cveće u japanskom stilu; s druge strane je mala dečja stolica; nad kaminom je ugačana drvena polica, s lepo izrađenim pregradama i ugrađenim ogledalcima: tu je i putnički sat u kožnoj kutiji (neizbežni svadbeni poklon), a na zidu iznad police visi reprodukcija glavne ličnosti Ticianovog »Vaznesenja Bogorodice«. Vidi se po svemu u ovoj sobi da je održava dobra domaćica koju je, što se tiče stola, pobedio neuredan čovek, no ona je inače svugde gospodar situacije. Kitnjasti izgled nameštaja odaje stil »garniture za salon« koji reklamira ambiciozni periferijski trgovac nameštajem, no u sobi nema ničeg suvišnog ni pretencioznog, budući da u kući sveštenika koji radi u istočnom Londonu nema novca toliko da bi se mogao bacati na snobovske, pomodne ukrase. Veliki svetli prozor i park koji se vide napolju jasno odskaču od tamnih tapeta i drveta kojim je obložena ova soba.

Prečasni Džems Morel je hrišćanski socijalist, sveštenik anglikanske crkve i aktivan član bratstva sv. Matije i hrišćanske socijalne zajednice. On je snažan, srdačan i opšte omiljen čovek četrdesetih godina; krupan, lepe spoljašnosti,

Bernard So - Kandida

pun energije; ponašanje mu je ljubazno, srdačno i puno obzira, a glas krepak i prijatan: on izgovara reči veoma jasno, kao vešt govornik koji uz to raspolaže velikim bogatstvom izraza. Odličan je sveštenik koji zna svakome da kaže ono što hoće, koji ume da kori ljude a da pri tome ne zauzme stav njihovog protivnika, koji zna da im zapoveda a da ih ne ponizi i koji ponekad može da se umeša u tuđe poslove a da to ne bude nametljivo. Još nijednom nije ni za časak presušilo vrelo njegovog oduševljenja i saosećanja; on još uvek slatko jede i dobro spava, tako da može da pobeđuje u svakodnevnoj borbi između iscrpenosti i obnavljanja snage. Pri svemu on je veliko dete, kome se može oprostiti što je sujetan na svoju moć i što je nesvesno zadovoljan sobom. On ima zdravu boju lica, lepo čelo, malo nakostrešene obrve, oči jasne i živahne, usta odlučna, ali ne naročito lepog oblika; pojači nos, sa nervozno pokretnim nozdrvama dramatičnog govornika; ni u obliku njegovog nosa, kao ni u drugim crtama njegovog lica, nenia suptilnosti. Daktilografkinja, gospođica Prozerpina Garnet, je žustra ženica tridesetih godina, iz nižeg sloja građanske klase: odevena je uredno, ali jevtino - na sebi ima suknju od crnog štofa i bluzu, prilično je brza i oštra na jeziku i nije naročito učtiva, ali je osetljiva i osećajna. Ona brzo kuca na mašini dok Morel otvara poslednje iz gomile pisama koja su stigla jutarnjom poštom. Shvativši smisao pisma, on jeknu u komičnom očajanju.

PROZERPINA GARNET: Opet neko predavanje?

MOREL: Da. Društvo liberala u Hokstonu želi da im održim predavanje u nedelju pre podne. (On naročito naglašava ovo u »nedelju«, pošto je upravo to besmisleno u njihovom zahtevu.) Šta su oni?

P. GARNET: Mislim da su komunistički anarhisti.

MOREL: To sasvim i liči na anarhiste, kad ne znaju da u nedelju ne mogu da dobiju pastora! Odgovorite im neka dođu u crkvu ako žele da me čuju: to će im koristiti. Napomenite da ja mogu doći samo ponedeljkom i četvrtkom. Je li vam tu dnevnik rada?

P. GARNET (uzimajući dnevnik) Jeste.

MOREL: Imam li kakvo predavanje idućeg ponedeljka?

P. GARNET (gledajući dnevnik) Radikalni klub u Tauer Hamletu.

MOREL: Dobro. A u četvrtak?

P. GARNET: Engleska liga za agrarnu reformu.

MOREL: A zatim?

P. GARNET: U ponedeljak bratstvo sv. Matije. U četvrtak nezavisna radnička stranka u Griniču. U sledeći ponedeljak socijaldemokratska federacija u Majl Endu. Četvrtak, priprema za krizmu u prvom razredu. (nestrpljivo) Oh, bilo bi najbolje da dm javim da uopšte ne možete doći. To je samo šačica glupih i uobraženih piljara koji svi zajedno nemaju ni prebijene pare.

MOREL (koga sve to zabavlja) Ah, ali znate, oni su mi bliski rođaci.

P. GARNET (gledajući ga začuđeno) Vaši rođaci?

MOREL: Da. Od istog smo oca koji je - na nebesima.

P. GARNET (s olakšanjem) Oh, samo to?

MOREL (s tugom koja predstavlja uživanje za čoveka čiji je glas tako tanano izražava) Ah, vi to ne verujete. Svi tako govore, a niko to ne veruje - niko.

Bernard So - Kandida

(Živahno, vraćajući se na posao) Lepo, lepo: Hajte, gospođice Prozerpina, zar ne možete da nađete neki datum za te piljare? Kako stojimo sa dvadeset petim? Prekjuče je još bio slobodan.

P. GARNET (gledajući u rokovnik) Zauzeto - Fabijevsko društvo.

MOREL (s dosadom u glasu) Oh, do đavola! Je li i dvadeset osmi zauzet?

P. GARNET: Banket u Sitiju. Pozvani ste na banket kompanije vlasnika topionica.

MOREL: Vrlo dobro. Umesto na banket, idem liberalima u Hokston. (Ona to ćutke zapisuje dok svaka crta na njenom licu izražava neumoljiv prezir prema hokstonskim anarhistima. Morel cepa omot sa »Crkvenog reformatora«, koji je stigao poštom, i pogledom preleće preko uvodnog članka g. Stjuarta Hedlema i vesti o crkvenom društvu sv. Matije. Ovu radnju oživljava dolazak Morelovog kapelana, prečasnog Aleksandra Mila, miadog džentlmena koga je Morel doveo iz najbližeg univerzitetskog naselja, gde je Mil bio došao iz Oksforda da bi istočnom kraju Londona pružio blagodeti svog univerzitetskog obrazovanja. On je uobraženo dobronameran, zanesen i nezreo mladić i nema ničeg naročito nepodnošljivog osim navike da pri govoru drži stisnuta usta za pola palca sa svake strane, kako bi imao što je moguće lepši izgovor, i užasno iskvarenih vokala, jer je to glavni način na koji on želi da pokaže nadmoć oksfordske prefinjenosti nad prostaštvom Haknija. Morel, koga je Leksi pridobio svojom psećom odanošću, blago diže pogled sa »Crkvenog reformatora« i primeti) Pa, Leksi? Opet ste zadocnili, kao i obično!

LEKSI: Na žalost, tako je. Voleo bih da mogu rano da ustajem.

MOREL (zanoseći se svojom energijom) Ha! ha! (šaljivo) Bdite i molite se, Leksi: bdite i molite se.

LEKSI: Znam. (doskoči mu duhovito) Ali kako mogu da bdim i da se molim kad spavam? Zar nije tako, gospođice Prosi? (On prilazi kaminu da se ugrije)

P. GARNET (oštro) Gospođice Garnet, molim.

LEKSI: Izvinite, gospođice Garnet.

P. GARNET: Vi treba danas da svršite sav posao.

LEKSI (stojeći kod kamina) Zašto?

P. GARNET: Nije važno zašto. Činiće vam dobro da bar jednom zaradite večeru pre nego što je pojedete, kao što ja činim. Hajde, ne traćite vreme. Trebalo bi da ste već pre pola sata pošli na posao.

LEKSI (zbunjeno) Misli li ona to ozbiljno, Moreie?

MOREL (veoma raspoložen; oči mu blistaju) Da. Danas ću ja da traćim vreme.

LEKSI: Vi! Pa vi to ne umete.

MOREL (ustajući) Ha! Ha! Ne umem? Moj je ceo ovaj dan ili bar prepodne. Moja žena se vraća: treba da stigne ovamo u 11,45.

LEKSI (iznenađen) Već se vraća, s decom? Mislio sam da treba da ostanu do kraja meseca.

MOREL (podstiče vatru) I ostaće: dolazi samo na dva dana da uzme neke toplije stvari od flanela za Džimija, i da vidi kako se snalazimo bez nje.

LEKSI (zabrinuto) Ali, dragi Morele, ako su Džimi i Flafi болоvali od šarlaha, mislite li da je pametno ...

MOREL: Šarlah! koješta, imali su male boginje. Ja sam im ih preneo iz škole

Bernard So - Kandida

Pajkroft. Sveštenik je, sinko, kao lekar: mora da se izlaže zarazi kao što vojnik mora da se izlaže mecima. (On ustaje i tapše Leksija po ramenu) Ako možete, Leksi, zarazite se boginjama, ona će vas negovati; kakva bi to sreća za vas bila! A?

LEKSI (smešeci se nelagodno) Tako vas je teško razumeti kad se tiče gospođe Morel.

MOREL (nežno) Eh, mladiću, oženite se - oženite se dobrom ženom, i onda ćete razumeti. Tako ćete naslutiti šta je najbolje u Carstvu nebeskom, koje pokušavamo da stvorimo na zemlji. To će vas izlečiti od besposličenja. Pošten čovek oseća da za svaki čas svoje sreće mora nebu da plati ozbiljnim, nesebičnim radom da bi učinio druge srećnima. Mi nemamo prava da uživamo u sreći ako je ne stvaramo, isto kao što ne smemo da tračimo bogatstvo ako ga ne proizvodimo. Oženite se ženom kao što je moja Kandida i uvek ćete biti u zadocnjenju sa otplatom nebu. (On nežno tapše Leksija po ramenu i polazi iz sobe, ali u tom ga Leksi zove.)

LEKSI: Oh, pričekajte malo: zaboravio sam. (Morel zastaje i okreće se držeći ruku na kvaci.) Doći će vaš tast da vas obiđe. (Morel opet zatvara vrata potpuno se izmenivši.)

MOREL (neprijatno iznenađen) Gospodin Berdžis?

LEKSI: Da. Prošao sam pored njega u parku dok se s nekim prepirao. Javio mi se i zamolio da vas obavestim da će doći.

MOREL (malo nepoverljivo) Ali, on nije dolazio ovamo pa, mogao bih reći, već godinama. Jeste li sigurni, Leksi? Ne šalite se, je li?

LEKSI (ozbiljno) Ne, gospodine, zaista ne.

MOREL (zamišljeno) Vreme je da opet vidi Kandidu, pre nego što se ona toliko promeni da je on više ne prepozna. (On se miri sa onim što je neizbežno i odlazi. Leksi gleda za njim s ushićenim obožavanjem. Gospođica Garnet, pošto ne može da razdrma Leksija, što bi tako želela, daje sebi oduške drmajuci pisaću mašinu)

LEKSI: Kakav divan čovek! Kakva savršena duša puna ljubavi! (On seda na Morelovo mesto za stolom i udobno se smešta vadeći cigaretu.)

P. GARNET (nestrpljivo, izvlačeći pismo koje je pisala na mašini i savijajući ga) Oh, trebalo bi da čovek može da voli svoju ženu, a da zbog nje ne pravi budalu od sebe.

LEKSI (neprijatno dirnut) Oh, gospođice Prosi!

P. GARNET (ustajući zaposlema izgleda i prilazeći kutiji s kancelariskim materijalom uzima jedan koverat u koji stavlja pismo govoreći) Kandida amo, Kandida tamo; svuda Kandida! (liže koverat) To je da čovek poludi (lupkajući po kovertu da bi se zalepio) kad sluša kako za jednom običnom ženom tako luduju samo zato što ima lepu kosu i dosta dobar stas.

LEKSI (ozbiljno, prebaoujući joj) Ja niislim, gospođice Gamet, da je ona izvanredno lepa. (On uzima fotografiju sa stola; gleda je, pa dodaje još ozbiljnije.) Izvanredno lepa. Kakve divne oči ima!

P. GARNET: Nisu joj oči ništa lepše od mojih - eto vam! (On spušta fotografiju na sto i gleda je strogo.) A znate i sami da mene smatrate nezgrapnom i sasvim beznačajnom.

Bernard So - Kandida

LEKSI (ustajući veličanstveno) Ne dao bog da i o jednom njegovom stvoru tako mislim! (On se kruto odmiče od nje i prilazi biblioteci.)

P. GARNET (sarkastično) Hvala. To je vrlo ljubazno i utešno.

LEKSI (ožalošćen njenom zlobom) Nisam ni slutio da imate ma šta protiv gospođe Morel.

P. GARNET (ozlojeđeno) Nemam ja ništa protiv nje. Ona je vrlo mila i dobra; ja je vrlo volim i mogu da ocenim njenu pravu vrednost daleko bolje no što to može ma koji muškarac. (On tužno klima glavom i okreće se biblioteci, tražeći duž police pogledom neku knjigu. Ona ide za njim, pa produžava veoma jetko.) Ne verujete mi? (On se okrene i nađe se lice u lice s njom. Ona ga zgrabi energično, kao aždaja.) Mislite da sam ljubomorna? Oh, kako savršeno poznajete ljudsko srce, gospodine Leksi Mile! Kako odlično poznajete ženske slabosti, zar ne? Mora da je veoma prijatno biti muškarac i imati tako fini, prodoran um umesto golih osećanja kao mi, i znati da mi ne učestvujemo u vašim ljubavnim iluzijama samo zato što smo ljubomorne jedna na drugu! (Ona ga napušta zabacujući ramena i prilazi vatri da ugreje ruke.)

LEKSI: Ah, kad biste samo vi žene imale isto toliko razumevanja za muškarčevu snagu kao što ga imate za njegove slabosti, onda, gospođice Prosi, ne bi uopšte ni postojalo žensko pitanje.

P. GARNET (preko ramena, dok se saginje pružajući ruke prema plamenu) Gde ste čuli Morela da je to rekao? To niste sami izmislili: za to niste dovoljno inteligentni.

LEKSI: To je istina. Ne stidim se što mu dugujem i za to, kao što mu dugujem i za mnoge druge duhovne istine. On je to rekao na godišnjem sastanku Saveza naprednih žena. Ali, one to nisu razumele, a ja, dopustite da dodam, jesam, mada sam samo muškarac. (On se opet okreće polici s knjigama nadajući se da bi je ovo moglo sasvim poraziti.)

P. GARNET (popravljaajući kosu pred malim ogledalom ugrađenim na polici iznad kamina) E, pa, kad sa mnom razgovarate, iznosite svoje ideje onakve kakve su, a ne njegove. Nikad niste bedniji nego kad pokušavate da ga imitirate.

LEKSI (kao da ga je ubola) Ja pokušavam da sledim njegov primer, a ne da ga imitiram.

P. GARNET (prilazi mu opet, vraćajući se svom poslu) Da, tako je: vi ga imitirate. Zašto nosite kišobran pod levom miškom umesto u desnoj ruci kao svi ostali? Zašto idete sa isturenom bradom i žurite s tim revnosnim pogledom u očima? Vi! koji ujutro nikad ne ustajete pre pola deset. Zašto u crkvi uvek kažete »znaanje« mada uvek u običnom razgovoru kažete znanje! Hm! Mislite da ja to ne znam? (Vraća se pisačkoj mašini.) Hajd' sad, krenite na posao, za jedno prepodne izgubili smo dosta vremena. Evo vam kopije današnjeg programa. (Ona mu pruža podsetnik.)

LEKSI (duboko uvređen) Hvala. (On uzima hartiju i čita stojeći kraj stola, leđima okrenut njoj. Ona počinje da kuca na pisačkoj mašini dešifrujući svoje stenografske beleške i ne vodeći računa o njegovim osećanjima. Gospodin Berdžis ulazi nenajavljen. On ima šezdeset godina; prinudna sebičnost sitne trgovine načinila je od njega grubog i gnusnog čoveka, a preobilna ishrana i

Bernard So - Kandida

uspeh u trgovini ublažili su to docnije u tromu nadmenost. On je prosta, neobrazovana pijanica i ponaša se uvredljivo i prezrivo prema ljudima čiji je rad jevtin, dok je prema bogatstvu i položajima pun poštovanja; on je sasvim iskren u oba ta stava i u njemu nema ni ogorčenosti ni zavisti. Ne našavši u njemu nikakvog talenta, svet mu nije ponudio nikakav pristojno plaćen posao osim prljavog, i on je stoga postao pomalo odvratn. No on sam i ne sumnja u to i iskreno veruje da je njegov uspeh u trgovini neizbežan i društveno potpuno ispravan trijumf sposobnosti, vrednoće, oštroumnosti i poslovnog iskustva čoveka koji je u privatnom životu dobroćudan, nežan i preterano, komično druželjubiv. U telu je zdepast, a nasred njegovog pljosnatog, četvorouglastog lica diže se nos sličan njušci; brada mu je pepeljaste boje, a na sredini ispod brade ima jedan sedi pramen; njegove vodnjikave plave oči imaju žalostan sentimentaln izraz koji on lako prenosi u svoj glas, jer ima običaj da rečenice pompezno intonira.)

BERDŽIS (zastajući na pragu i razgledajući po sobi) Rekli su mi da je gospodin Morel ovde.

P. GARNET (ustajući) Gore je. Idem po njega.

BERDŽIS (gledajući je prostački, nadmeno) Vi niste ona mlada dama što je pre pisala na mašini kod njega?

P. GARNET: Nisam.

BERDŽIS (razočaran) Niste: ona je bila mlađa. (Gospođica Garnet ga odmerava pogledom, zatim veoma dostojanstveno izlazi. On to ne primećuje i prilazi kaminu, gde okreće leđa vatri i staje raskoračivši se.) Spremate se da obidete parohiju, gospodine Mile?

LEKSI (savijajući hartiju i stavljajući je u džep) Da, moram odmah da pođem.

BERDŽIS (važno) Ja vas ne zadržavam, gospodine Mile. Ja sam došao radi jedne sasvim privatne stvari koju imam s gospodinom Morelom.

LEKSI (uvređen) Verujte, gospodine Berdžise, nemam nameru da se namećem. Do viđenja.

BERDŽIS (pokroviteljski) Oh, do viđenja. (Morel se vraća u času kada Leksi polazi vratima.)

MOREL (Leksiju) Polazite na posao?

LEKSI: Da, gospodine.

MOREL (nežno ga tapšući po ramenu) Uzmite moj svileni šal i uvijte vrat.

Napolju duva hladan vetar. No, idite. (Leksi, više nego utešen za Berdžisovu grubošt, ozaren izlazi.)

BERDŽIS: Maziš svoje kapelane, Džemse, k'o uvek. Dobro jutro. Kad nekoga plaćam i kad njegov opstanak zavisi od mene, držim ga tamo gde mu je mesto.

MOREL (prilično oštro) Ja svoje kapelane uvek i držim tamo gde im je mesto, kraj sebe, kao svoje pomoćnike i drugove. Kad biste vi uspeli da naterate svoje činovnike i prodavce da rade toliko koliko rade moji kapelani, onda biste se vrlo brzo obogatili. Hoćete li da sednete na svoje staro mesto? (On hladno i autoritativno pokazuje na fotelju pokraj kamina, zatim uzima drugu slobodnu stolicu kraj stola i seda na priličnom rastojanju od svog posetioca.)

BERDŽIS (ne mičući se) Uvek si isti, Džemse.

Bernard So - Kandida

MOREL: Kad ste poslednji put bili ovde, mislim da je to bilo tamo negde pre tri godine, rekli ste to isto samo malo iskrenije. Rekli ste od reči do reči ovo: »Uvek si ista budala, Džemse«.

BERDŽIS (umirujući ga) Pa možda sam i rekao: ali (pomirljivo i vedro) nisam mislio da te tim vređam. Pop ima pravo da bude malo ćaknut, znaš, to mu nekako ide uz njegovo zvanje. U svakom slučaju, nisam ovamo došao da potržem stare razmirice, nego da to zaboravimo: što je bilo, bilo je. (On se iznenada veoma uozbiljuje i svečano prilazi Morelu.) Džemse, pre tri godine ružno si postupio prema meni. Sprečio si me da sklopim jedan ugovor, a kad sam te u ljutini izbrusio, što je bilo prirodno, natutkao si kćer protiv mene. E pa dolazim kao pravi 'rišćanin (pružajući mu ruku) Džemse, ja ti prastam.

MOREL (skočivši sa stolice) Do đavola, to je drskost!

BERDŽIS (povlači se i gotovo plačno se tuži zbog ovakvog postupanja) Ide li to, Džemse, da jedan sveštenik tako govori? I to pogotovo ti?

MOREL (žustro) Ne, gospodine, ne ide da sveštenik tako govori. Upotrebio sam rđav izraz. Trebalo je da kažem: idite do sto đavola s vašom drskošću. To bi vam rekao i sveti Pavle i svaki drugi čestiti sveštenik. Mislite li da sam zaboravio onu vašu ponudu za liferaciju odeće sirotištu?

BERDŽIS (veoma uzbuđen, jer smatra da govori za opšte dobro) Ja sam, Džemse, radio za dobro poreskih obveznika. To je bila najniža ponuda; to ne možeš poreći.

MOREL: Da, bila je najniža, zato što ste ženama koje su šile tu odeću plaćali manje nadnice no ijedan drugi poslodavac - plaćali ste nadnice sa kojima se skapava od gladi - da, i gore od toga. Vaše nadnice bi te žene naterale da se prodaju da bi mogle da životare. (Ljuteći se sve više i više) One su bile iz moje parohije. Naterao sam tuore da se postide i da ne prime vašu ponudu, naterao sam poreske obveznike da se postide i da to ne dopuste, naterao sam sve da se postide, osim vas. (Kipti od besa) Kako se usuđujete, gospodine, da dođete ovano i da mi nudite oprostaj, da govorite o svojoj kćeri, i...

BERDŽIS: Polako, Džemse, polako, de! de! Ne uzbuđuj se zbog sitnica. Prizn'o sam da sam pogrešio.

MOREL (besneći) Zaista? Nisam čuo.

BERDŽIS: Razume se da jesam. Eto, i sad priznajem. Hajde, molim te da mi oprostiš za pismo što sam ti napis'o. Je li to dosta?

MOREL (puckajući prstima) To nije ništa. Jeste li podigli nadnice?

BERDŽIS (pobednički) Jesam.

MOREL (zastavši kao ukopan) Šta?

BERDŽIS (sladunjavo) Post'o sam uzoran gazda. Sad kod mene ne rade žene, sve sam ih oter'o, a sav posao svršavaju mašine. Niko ne dobija manje od pola šilinga na sat, a kvalifikovani radnici dobijaju nadnice koje je propisao Sindikat. (S ponosom) Šta ćeš na to da mi kažeš?

MOREL (pobeđen) Je li to moguće! E, veća je radost na nebu za grešnika koji se pokaje... (Idući Berdžisu, razdragano i srdačno se izvinjava.) Dragi Berdžise, iz sveg srca vas molim da mi oprostite što sam imao tako rđavo mišljenje o vama. (Zgrabivši ga za ruku) A sad mi recite, zar se ne osećate boljim zbog te promene? Haj'te, priznajte, srećniji ste. Izgledate srećniji.

Bernard So - Kandida

BERDŽIS (tužno) Dobro, možda i jesam. Mora da sam srećniji kad ti to kažeš. U svakom slučaju, sad mogu da pravim pos'o sa Okružnim većem. (Razjareno) Nisu hteli da imaju ništa sa mnom ako ne budem plać'o pristojne nadnice - proklete budale što zabadaju nos u tuđ posao.

MOREL (ispuštajući njegovu ruku, potpuno obeshrabren) Zato ste vi, dakle, podigli nadnice! (Seda na stolicu utučen)

BERDŽIS (strogo, sve jačim i višim glasom) A šta bi ti radio? Radnici će se samo propiti i dići nos, eto ti čemu to vodi. (Dostojanstveno seda u fotelju.) Za tebe je, Džemse, isve to vrlo lepo: novine pišu o tebi i slave te, ali ti nikada ne misliš o šteti koju nanosiš kad trpaš radnicima u džepove novac koji oni ne znaju kako da potroše, a oduzimaš ga od ljudi koji bi ga mogli pametno upotrebiti.

MOREL (uzdahnuvši teško, govori sa hladnom učtivošću) Kakvim ste poslom jutros došli k meni? Neću se pretvarati da verujem da ste došli samo iz ljubavi prema porodici.

BERDŽIS (tvrdoglavo) Jesam, došao sam; došao sam baš samo iz ljubavi prema porodici i ni zbog čega drugog.

MOREL (s umornim mirom) Ne verujem vam.

BERDŽIS (ustajući s pretnjom) Džemse Mevore Morele, nemoj mi to reći još jednom.

MOREL (nepokolebljivo) Reći ću to onoliko puta koliko bude potrebno da vas uverim da je to istina. Ne verujem vam.

BERDŽIS (padajući u ponor uvređenih osećanja) Oh, pa lepo, ako si rešio da budeš neljubazan prema meni, onda je, mislim, bolje da idem. (On preko volje prilazi vratima. Morel ne daje nikakvog znaka od sebe. On okleva.) Nisam se nadao, Džemse, da ćeš biti tako malo oran za praštanje. (Pošto Morel još uvek ne odgovara, on preko volje ide još nekoliko koraka prema vratima, zatim se vraća i govori plačnim glasom.) Nekad smo se dosta dobro slagali i pored različitih mišljenja. Što si se tako promenio prema meni? Dajem ti reč da sam ovamo došao iz čistog prijateljstva, jer nisam hteo da budem u rđavim odnosima s mužem moje kćeri. De, Džemse, budi hrišćanin, daj mi ruku. (On sentimentalno stavlja ruku na Morelovo rame.)

MOREL (zamišljeno dižući pogled prema njemu) Slušajte, Berdžise, hoćete li da vas mi ovde primamo isto onako srdačno kao što smo vas primali pre nego što vam je propao onaj posao?

BERDŽIS: Hoću, Džemse, hoću - iskreno ti kažem.

MOREL: Pa zašto se onda ne ponašate onako kako ste se tada ponašali?

BERDŽIS (oprezno iskidajući ruku s Morelova ramena) Kako to misliš?

MOREL: Reći ću vam. Tada ste mislili da sam ja mlada budala.

BERDŽIS (ulagujući se) Ne, nisam, Džemse. Ja...

MOREL (upadajući u reč) Jeste, mislili ste. A ja sam za vas mislio da ste stari lupež.

BERDŽIS (veoma žustro, odbacujući tako grubu samooptužbu Morelovu) Ne, nisi, Džemse. Sad si nepravedan prema samom sebi.

MOREL: Jesam, mislio sam. Lepo, to nam nije smetalo da se dobro slažemo.

Bog je od vas načinio ono što ja nazivam lupežom kao što je od mene načinio

Bernard So - Kandida

to što vi nazivate budalom. (Ova primedba deluje na Berdžisa tako da on gubi sigurnost u svoj moralni stav. Izdaje ga snaga i on, bespomoćno zureći u Morela, sa strahom pruža ruku da bi održao ravnotežu, kao da mu se pod izmiče ispod nogu. Morel nastavlja u istom tonu spokojnog ubeđivanja.) Nije bilo moje da tražim zamerke delu Gospodnjem ni u jednom ni u drugom slučaju. Vi ste nam dobro došli dogod budete dolazili ovamo iskreno kao pravi, ubeđeni lupež koji sam sebe poštuje i dogod budete opravdavali svoje lupeštvo i ponosili se njime. Ali (sad Morelov ton postaje strašniji; on ustaje i udara rukom po naslonu stolice da bi to još više naglasio) ja neću da mi se ovde prenemazete i pričate o tome kako ste postali uzoran poslodavac i obraćenik, kad niste ništa drugo do li vuk koji je za ljubav poslova sa Okružnim većem navukao na se jagnjeću kožu. (On mu klima glavom da bi to bilo još ubeđljivije; zatim prilazi kaminu gde zauzima zapovednički stav okrenuvši udobno leđa vatri i nastavlja) Ne, ja volim kad je čovek dosledan sebi uvek, pa čak i u pokvarenosti. Evo vam sad: ili uzmite šešir pa idite, ili sedite pa mi recite kakav vas je to lupeški razlog naveo da želite prijateljske odnose sa mnom. (Berdžisu, čije se uzbuđenje dovoljno smirilo da bi se moglo izraziti zbunjenim cerenjem, laknulo je zbog ove konkretne ponude. On razmišlja za trenutak, a onda lagano i veoma skromno seda na stolicu sa koje je Morel maločas ustao.) Tako valja. A sad, govorite.

BERDŽIS (smejući se prigušeno i protiv svoje volje) E nema šta, Džemse, čudna si ti neka 'tica. Ali (skoro oduševljeno) čovek ne može a da te ne voli: osim toga, ne uzima se ozbiljno sve što kaže pop, kao što sam već rekao, inače bi svet propao. Nije li tako? (On se smešta za ozbiljniji razgovor okrenuvši s tupom ozbiljnošću glavu prema Morelu.) E, pa, kad već hoćeš da budemo otvoreni jedan prema drugom, ne marim. Ja sam nekad mislio da si malo čaknut; ali sad počinjem da mislim da sam možda bio malo zaostao za duhom vremena.

MOREL (radosno) Aha! Najzad to uviđate, zar ne?

BERDŽIS (zloslutno) Da, vremena su se promenila više nego što sam mogao verovati. Pre pet godina nijedan pametan čovek ne bi ni pomislio da prihvati tvoje ideje. Čudio sam se što ti uopšte dozvoljavaju da pridikuješ. Ta ja znam jednog popa kome je londonski biskup godinama branio da radi, dako taj jadnik nije nimalo pobožniji od tebe. Ali, kad bi mi danas iko ponudio da se kladim u hiljadu funti da ćeš ti jednog dana postati biskup, ne bi smeo da prihvatim opkladu. (Vrlo upečatljivo) Ti i tvoja kompanija imate sve više uticaja, vidim ja to. Jednog dana će oni morati da ti daju nešto, ako ni zbog čega drugog a ono da te učutkaju. Ipak si ti, Džemse, dobro nanjušio: put kojim si krenuo na kraju krajeva donosi najviše čara čoveku kao što si ti.

MOREL (pružajući mu odlučno ruku) Dajte ruku, Berdžise. Sad pošteno govorite. Ne verujem da ću ikad postati biskup, ali ako se to dogodi, upoznaću vas sa najvažnijim poslovnim ljudima koje budem mogao pozivati na svoje večere.

BERDŽIS (koji je ustao s bojažljivim osmehom na licu i prihvatio prijateljski ponuđenu ruku) Ti baš moraš da se šališ, Džemse. Sad smo se pomirili, je l' da?

Bernard So - Kandida

ZENSKI GLAS: Kaži da jeste, Džemse. (Iznenadeni, brzo se okrenu i vide da je Kandida u tom trenutku ušla i da ih gleda sa interesovanjem i s materinskom blagošću, koja je njen karakterističan izraz. Ona je žena od 33 godine, dobro građena, dobro hranjena i čovek pretpostavlja da će docnije verovatno postati ugojena matrona, no sad je na vrhuncu svoje lepote; iz nje zrači dvostruka draž, draž mladosti i materinstva. Njeno ponašanje je ponašanje žene koja zna da uvek može da sprovede ono što naumi, izazivajući kod ljudi naklonost prema sebi, i koja to čini otvoreno i nagoni bez i najmanjeg kolebanja. U tome je ista kao svaka druga lepa žena koja je upravo toliko pametna koliko joj je potrebno da bi znala najbolje iskoristiti svoju seksualnu privlačnost u beznačajno sebične ciljeve; no Kandidino spokojno čelo, njene hrabre oči i odlučna usta i brada ukazuju na njenu širinu pogleda i na dostojanstvo njenog karaktera, što oplemenjuje njeno lukavstvo u iskorišćavanju svoje privlačnosti. Pametan posmatrač bi odmah pogodio, gledajući je, da je onaj koji je stavio »Vaznesenje Bogorodice« iznad njenog kamina uradio to zato što mu se učinilo da ima neke duhovne sličnosti između njih, a ipak ne bi pomislio da je njoj, a ni njenom mužu, pala na um takva pomisao, niti uopšte ikakva druga koja bi imala ma kakve veze sa Ticijanovom umetnošću. Ona sad stoji sa šeširom na glavi, u ogrtaču, a u rukama nosi ćebe uvezano u kaiševe kroz koje je provučen i njen kišobran, torbicu, i nekoliko ilustrovanih časopisa)

MOREL (užasnust zbog svoje nemarnosti) Kandida! Zaboga, (gleda na sat i zgraža se videći da je već tako kasno) draga! (Jurnuvši prema njoj i uzimajući joj iz ruke kaiševe sa ćebetom on neprestano sam sebi prebacuje) Nameravao sam da te dočekam na stanici. Nisam ni primetio kako vreme odmiče. (Bacajući ćebe na divan) Zaneo sam se (vraćajući se prema njoj) zaboravio sam - on! (grli je pokajnički)

BERDŽIS (malo postićen i nesiguran u to kako će ga ona primiti) Kako si, Kandi? (Ona mu, još u Morelovom zagrljaju, pruža odraz koji on ljubi) Džems i ja smo sklopili sporazum i to pošten sporazum. Zar nije tako, Džemse?

MOREL (naglo) Oh, do đavola s vašim sporazumom! Zbog vas nisam dočekao Kandidu. (toplo i sažaljivo) Jadna moja draga, kako si se snašla s prtljagom? Kako ...

KANDIDA (zaustavljajući ga i oslobađajući se njegovog zagrljaja) De, de, de! Nisam bila sama. Judžin je bio tamo s nama i zajedno smo doputovali.

MOREL (zadovoljno) Judžin!

KANDIDA: Da. Sad se, jadnik, bori s mojim prtljagom. Siđi odmah dole, dragi, ili će on platiti fijaker, a ja to ne želim. (Morel žurno izlazi. Kandida spušta torbicu na sto, zatim skida ogrtač i šešir i stavlja ih na divan pored ćebeta, govoreći za to vreme) Eh, tata, pa kako živiš kod kuće?

BERDŽIS: Kod kuće nije prijatan život, Kandi, otkad si ti otišla. Dobro bi bilo da svратиš i da devojci očitаш bukvicu. Ko je taj Judžin što je došao s tobom?

KANDIDA: O, Judžin je jedno od Džemsovih otkrića. Našao ga je prošle godine u junu kako spava na keju. Zar nisi primetio našu novu sliku? (Pokazujući na Bogorodicu) On nam je to poklonio.

BERDŽIS (s nevericom) Gle, molim te! Zar ti mene, svog rođenog oca, misliš da uveriš da takve slike kupuju kočijaški momci i njima slične skitnice s keja?

Bernard So - Kandida

(Strogo) Ne obmanjuj me, Kandi, to je sveta crkvena slika i Džems ju je sam izabrao.

KANDIDA: Pogađaj dalje. Judžin nije ni kočijaš ni skitnica.

BERDŽIS: Pa šta je onda? (Sarkastično) Sigurno nije plemić.

KANDIDA (oduševljeno klimajući glavom) Jeste. Stric mu je per - pravi pravcati erl.

BERDŽIS (ne usuđuje se da poveruje u nešto tako lepo) Ma, nije valjda!

KANDIDA: Jeste. Kad ga je Džems našao na keju, imao je u džepu ček na pedeset pet funti isplativ za sedam dana. Mislio je da ga ne može naplatiti dok ne prođu tih sedam dana, a bio je isuviše stidljiv da traži zajam. Oh, on je mio dečko! Mi ga veoma volimo.

BERDŽIS (praveći se da omalovažava aristokratiju, ali oči mu blistaju) Hm! Pa mogao sam i pomisliti da nećak nekakvog pera ne bi ni dolazio da vas posećuje u Viktorija parku da nije malo udaren. (Gledajući opet sliku) Naravno, Kandi, ja se ne slažem s tom slikom, ali to je ipak velika stvar, to je prvoklasno umetničko delo, vidim ja to. Nemoj zaboraviti da me upoznaš s njim, Kandi.

(Zabrinuto gleda na svoj sat) Mogu da ostanem samo još minut-dva. (Morel ulazi sa Judžinom koga Berdžis posmatra očiju suznih od oduševljenja. On je neobično stidljiv osamnaestogodišnji mladić, vitak i efeminiran, ima nežan detinjast glas i izmučen izraz progonjene zveri, lako se povlači u sebe, što je dokaz da pati od preterane osetljivosti; podložan je veoma brzim i naglim nastupima ćudljivosti, svojstvenim mladosti, dok se karakter još nije potpuno uobličio. Strahovito je neodlučan, ne zna gde bi stao ni šta bi radio. Uplašio se od Berdžisa i, kad bi smeo pobegao bi. No ta intenzivnost kojom on oseća jednu sasvim običnu situaciju dolazi od njegove preterano razvijene osetljivosti; njegove nozdrve, usta i oči odaju strasnu i kapricioznu samovolju, dok oblik njegova čela, koje je već naborano zbog sažaljenja prema ljudima, uliva više poverenja. On je tako neobičan da je skoro nadžemaljski: u tom njegovom nadžemaljskom izgledu običan svet vidi nešto onasno, dok ljudi koji su sebi imaju nečeg pesničkog u tome vide nešto anđeosko. Odeven je veoma nemarno. Isnod raskopčanog starog kanuta od plavog štofa nosi vunenu sportsku košulju, oko vrata mu je umesto kravate vezana svileni marama, pantalone su iste kao kanut. a na nogama ima smeđe platnene cipele. Očigledno ie da je u tom odelu ležao po poljima i da ie gacao po vodi; ne bi se reklo da ga ie ikad četkao. Ušavši u sobu i ugledavši nepoznatog čoveka. on zastaje i ide pored zida na suprotnoj strani sobe.)

MOREL (ulazeći) Hajde, uđite. U svakom slučaju možete s nama ostati jedno četvrt sata. Ovo je moj tast, gospodin Berdžis - gospodin Marčbenks.

MARČBENKS (nervozno se povlačeći prema biblioteci) Milo mi je, gospodine.

BERDŽIS (prilazeći mu veoma srdačno, dok se Morel pridružuje Kandidi kraj vatre) Baš mi je drago što sam se upoznao s vama, gospodine Marčbenkse. (Prisiljavajući ga da se rukuje) Kako vam prija ovo vreme? Nadam se da ne dozvoljavate Džemsu da vam puni glavu svojim ludim idejama?

MARČBENKS: Ludim idejama? A, mislite na socijalizam? Ne.

BERDŽIS: Utoliko bolje. (Gledajući opet na svoj sat) E pa, nema šta, sad moram da idem. Ne idete li vi istim putem, gospodine Marčbenkse?

Bernard So - Kandida

MARČBENKS: Kojim?

BERDŽIS: Na stanicu Viktorija park. U 12,25 imamo voz za varoš.

MOREL: Koješta! Nadam se da će Judžin ostati kod nas na ručku.

MARČBENKS (izvinjavajući se zabrinuto) Ne, ja. ovaj ...

BERDŽIS: Dobro, neću da vas teram: kladim se da više volite da ručate sa Kandi. Nadam se da ćete jednom večerati sa mnom u mom trgovačkom klubu u Nortn Folgejtu. Je li da hoćete? Obećajte!

MARČBENKS: Hvala, gospodine Berdžise. Gde je Nortn Folgejt? Nije li to dole u Sariju? (Berdžis, kome je ovo neizrecivo smešno, počinje da se kikoće.)

KANDIDA (pritičući u pomoć Marčbenksu) Tata, zakasnićeš na voz ako odmah ne pođeš. Dođi posle podne opet ovamo, pa objasni gospodinu Marčbenksu gde će naći tvoj klub.

BERDŽIS (urlajući od smeha) Dole u Sariju, ha, ha! E to je bilo dobro. Još nikad nisam sreo čoveka koji ne zna gde je Nortn Folgejt. (Postidevši se zbog svoje bučnosti) Zbogom, gospodine Marčbenkse, znam da ste isuviše otmeni da biste mi zamerili na ovoj šali. (On mu opet pruža ruku)

MARČBENKS (prihvatajući ruku nervoznim pokretom) Ne, ni najmanje.

BERDŽIS: Pa, pa, Kandi. Navratiću opet kasnije. Do viđenja, Džemse.

MOREL: Morate li da idete?

BERDŽIS: Ne uznemiravaj se. (Odlazi i dalje odlično raspoložen)

MOREL: Oh, ispratiću vas. (Polazi za njim. Judžin bojažljivo gleda za njima gotovo i ne dišući dok se Berdžis ne izgubi.)

KANDIDA (smejući se) Pa, Judžine? (Trgnuvši se, on se okreće i prilazi joj sa čežnjom, no neodlučno zastaje videći joj po pogledu da je ova situacija zabavljiva.) Šta mislite o momku?

MARČBENKS: Ja, ovaj, pa jedva ga poznajem. Izgleda da je veoma ljubazan stari gospodin.

KANDIDA (s blagom ironijom) I vi ćete ići s njim na večeru u Trgovački klub, zar ne?

MARČBENKS (shvatajući ovo sasvim ozbiljno, govori žalosno) Hoću, ako vi to želite.

KANDIDA (dirnuta) Zna li, Judžine, da ste vi vrlo mio mladić i pored svih vaših bublca. Ne bih vam zamerila da ste se smejali mom ocu, ali volim vas još više zato što ste bili učtivi prema njemu.

MARČBENKS: Zar je trebalo da se smejem? Primetio sam da je rekao nešto smešno; ali ja se osećam tako neprijatno kad sam s nepoznatim ljudima i nikad ne mogu da razumem šalu. Vrlo mi je žao. (On seda na divan i s izrazom beznadežne patnje nalakćuje se na kolena držeći slepoočnice pesnicama.)

KANDIDA (bodri ga dobroćudno) Oh, de, de! Vi, veliko dete! Od jutros ste gori nego inače. Zašto ste bili tako tužni dok smo se fijakerom vozili ovamo?

MARČBENKS: Oh, to nije bilo ništa. Pitao sam se samo koliko bi trebalo da dam kočijašu. Znam da je to savršeno glupo, ali vi ne znate kako su za mene strašne te stvari - koliko se užasavam da imam ma šta s nepoznatim ljudima. (Brzo i s većom sigurnošću) No to je u redu. On se sav ozario i dodirnuo je svoj šešir kad mu je Morel dao dva šilinga. A ja sam baš hteo da mu ponudim deset. (Kandida se slatko smeje. Morel se vraća s nekoliko pisama i novina

Bernard So - Kandida

koje su stigle podnevnom poštom)

KANDIDA: Oh, dragi Džemse, zamisli, on je hteo kočijašu da da deset šilinga - deset šilinga za vožnju od tri minuta! Oh, Bože!

MOREL (za stolom, čitajući letimično pisma) Ne slušajte je, Marčbenkse.

Pobuda koja čoveka navodi da nešto plati više nego što treba, plemenita je i nije tako uobičajena. Ona je bolja od pobude da se plati manje no što treba.

MARČBENKS (opet obeshrabren) Ne, to je kukavičluk i nesposobnost. Gospođa Morel je sasvim u pravu.

KANDIDA: Dabome da jeste. (Ona uzima svoju torbicu) A sad vas moram prepustiti Džemsu. Držim da ste isuviše pesnik da biste znali u kakvom stanju žena zatiče svoju kuću kad nije bila u njoj tri nedelje. Dajte mi cebe. (Judžin uzima cebe s divana i daje joj ga. Ona ga uzima u levu ruku, a u desnoj drži torbicu) Sad mi prebacite ogrtač preko ruke. (On je poslušao) Sad šešir. (On joj ga stavlja u ruku u kojoj drži torbicu) Sad mi otvorite vrata. (On hita ispred nje i otvara joj) Hvala. (Ona izlazi, a Marčbenks zatvara vrata.)

MOREL (još uvek zaposlen za stolom) Naravno, ostaćete na ručku, Marčbenkse.

MARČBENKS (uplašen) Ne smem. (On hitro pogleda u Morela, no odmah stade da izbegava njegov otvoreni pogled i dodade, očigledno ne govoreći istinu) Hteo sam da kažem da ne mogu.

MOREL: Hteli ste da kažete da nećete.

MARČBENKS (ozbiljno) Ne, rado bih ostao, zaista. Velika hvala. Ali, ali...

MOREL (živahno, svršavajući sa pismima i približavajući mu se) Ali, ali, ali, ali! Koješta! Ako vam se sviđa da ostanete, ostanite. Nećete, valjda, da me uveravate kako morate nešto drugo da radite. Ako ste stidljivi, a vi se malo prošetajte po parku i pišite pesme do pola dva, a onda dodite ovamo i dobro ručajte.

MARČBENKS: Hvala, ja bih to vrlo rado učinio. Ali zaista ne smem. U stvari, gospođa Morel mi je rekla da ne ostanem. Rekla je da ne veruje da ćete me zadržavati na ručku, a ako to ipak učinite, da imam na umu da vi to u istinu ne želite. (Tužno) Rekla je da treba to da razumem, ali ja ne razumem. Molim vas nemojte joj reći da sam vam to kazao.

MOREL (šaljivo) Je li to sve? Zar moj predlog da se malo prošetate po parku ne rešava taj problem?

MARČBENKS: Kako?

MOREL (prasnuvši dobroćudno) O, glupane! (No i on i Judžin su neprijatno dirnuti njegovom grubošću. On se savlađuje, pa nastavlja s nežnom ozbiljnošću) Ne, neću tako da govorim. Dragi moj mladiću, u srećnom braku, kao što je naš, ima nečega veoma svetog u povratku žene svom domu. (Marčbenks ga hitro pogleda, shvatajući upola ono što on želi da kaže.) U takvim prilikama stari prijatelj ili kakva zaista plemenita duša puna razumevanja ne smeta; ali slučajni posetilac - smeta. (Užasnuti izraz progone zveri iznenada i upečatljivo izbija na Judžinovom licu, kad shvati značenje Morelovih reči. Morel zanet svojom mišlju nastavlja i ne primećuje to) Kandida je mislila da bih ja više voleo da ne budete ovde, ali, pogrešila je. Ja vas, mladiću, veoma volim, i radovao bih se da i sami vidite kakva je sreća biti

Bernard So - Kandida

u ovakvom braku kakav je rniój.

MARČBENKS: Srećan! Vaš brak! Vi to mislite! Vi verujete u to!

MOREL (vedro) Ja to znam, dečko moj. Larošfuko je rekao da ima prijatnih brakova, ali da nema zanosnih. Vi ne znate kakvo je zadovoljstvo prozreti takvog grdnog lažova i pokvarenog cinika kakav je bio taj čovek. Ha! Ha! A sad, ddite u pacrk i pišite pesmu. Pazite, tačno u pola dva, mi nikad nikoga ne čekamo.

MARČBENKS (kao pomaman) Ne, stanite, ne može to tako. Ja ću vas prisiliti da to isteramo na čistinu.

MOREL (začudoeno) A! Šta ćete to isterati?

MARČBENKS: Moram da razgovaram s vama. Ima nešto što nas dvojica treba da rešimo.

MOREL (pogledavši ćudljivo na sat) Sada?

MARČBENKS (strasno) Sada. Pre nego što iziđete iz ove sobe. (Povlači se nekoliko koraka i staje kao da želi Morelu da prepreči put do vrata)

MOREL (ne mićući se, govori ozbiljno, shvatajući sad da je nešto ozbiljno posredi) Ja i neću da iziđem, dragi mladiću, mislio sam da ćete vi otići.

(Poražen njegovim odlučnim glasom, Judžin mu okreće leđa cepteći od besa.

Morel mu prilazi i ćvrsto i prijateljski mu stavlja ruku na rame, ne obraćajući pažnju na njegov pokušaj da je se oslobodi.) Hajde, sedite mirno i recite mi u ćemu je stvar. I zapamtite: mi smo prijatelji i nijedan od nas ne treba da se boji da će se onaj drugi ponašati drukćije doli strpljivo i ljubazno, pa ma šta mi imali da kažemo jedan drugom.

MARČBENKS (okreće se prema njemu) Oh, ja se ne zaboravljam. Ja se samo (oćajno prikrivajući lice rukama) strahovito užasavam. (Zatim, spuštajući ruke i žestoko se unoseći Morelu u lice, on nastavlja preteći) Videćete da li je sada vreme za strpljenje i za ljubaznosti. (Nepokolebljiv kao stena, Morel ga blago gleda) Ne gledajte me tako samozadovoljno. Mislite da ste jaći od mene, ali ja ću vas nagnati da se zaprepastite i pokolebate, ako imate srce u grudima.

MOREL (potpuno siguran u sebe) Pokolebajte me, mladiću. Govorite.

MARČBENKS: Prvo ...

MOREL: Prvo?

MARČBENKS: Ja volim vašu ženu. (Morel se trgne, pa prsne u neobuzdan smeh, pošto ga je trenutak posmatrao s krajnjim zaprepašćenjem. Judžin je iznenađen, ali nije zbunjen, i ubrzo postaje ozlojeđen i pun prezira)

MOREL (sedajući da bi ise ismejao do mile volje) O, pa drago dete, razume se da je voiite. Nju svako voli, niko se tome ne može odupreti. Meni je to drago.

Ali (dižući iznenađa pogled prema njemu) slušajte Judžine, mislite li vi da je vredno govoriti o vašem slućaju? Vi još nemate ni dvadeset godina, a ona ima preko trideset. Zar vam to ne lići na neku neozbiljnu dećačku ljubav?

MARČBENKS (besno) I vi smete tako da govorite o njoj! Tako vi mislite o ljubavi koju ona izaziva! To je uvreda za nju!

MOREL (ustajući naglo, promenjenim tonom) Za nju! Pazite Judžine. Bio sam strpljiv. Nadam se da ću i dalje biti strpljiv. Ali ima stvari koje neću dopustiti. Ne prisiljavajte me da se prema vama ponašam popustljivo kao prema kakvom detetu. Budite čovek.

Bernard So - Kandida

MARČBENKS (s pokretom kao da ruši nešto iza sebe) Ah, manimo se praznog fraziranja. Zgražam se pri pomisli šta je sve ona morala da sluša u toku svih tih dosadnih godina dok ste je vi sebično i slepo žrtvovali da bi ona činodelstvovala vašem samoljublju - vama! (okrećući mu se) koji s njom nemate zajednično ni jedno jedino osećanje, ni jednu jedinu misao.

MOREL (filozofski) Izgleda da ona to sasvim lepo podnosi. (Gledajući ga pravo u oči) Judžine, mladiću, vi pravite od sebe budalu i to vrlo veliku budalu. Eto, rekoš vam to otvoreno za vašo dobro.

MARČBENKS: Oh, mislite li da ja sve to ne znam? Mislite li vi da je ono zbog čega ljudi prave budalu od sebe manje realno i manje istinito od onoga u čemu postupaju razborito? (Morelov pogled je prvi put pokoleban. On instinktivno okreće glavu i sluša ga preplašen i zamišljen) Ono prvo je bliže istini, to je jedino istinito. Vi ste veoma mirni, razboriti i staloženi sa mnom, zato što možete da vidite da sam ja budala kad se radi o vašoj ženi, bez sumnje isto onako kao što je onaj starac koji je maločas bio ovde veoma mudar kad se radi o vašem socijalizmu, jer vidi da ste vi budala što se toga tiče. (Morelovo zaprepašćenje vidno raste. Judžin iskorišćuje svoju nadmoćnost i žustro ga obasipa pitanjima) Dokazuje li vam to da niste u pravu? Dokazuje li vaša samozadovoljna superiornost nada mnom da nisam u pravu?

MOREL (okrećući se Judžinu koji ne popušta) Marčbenkse, iz vas govori sam đavo. Lako je, strahovito lako, pokolebati čovekovu veru u sebe. Đavolja je rabota iskoristiti to da bi se slomio čovekov duh. Pazite šta radite. Pazite.

MARČBENKS (nemilosrdno) Znam. Ja to namerno činim. Rekao sam vam da ću vas zaprepastiti i pokolebati. (Oni za trenutak stoje preteći licem u lice. Zatim se Morelu opet vraća dostojanstvo)

MOREL (s plemenitom nežnošću) Judžine, slušajte. Nadam se i verujem da ćete jednoga dana biti srećni kao ja. (Judžin nestrpljivo i ljutito ide po sobi ne priznajući vrednost njegove sreće. Duboko uvređen, Morel se veoma strpljivo savlađuje i nastavlja mirno, izražavajući se s velikom govorničkom veštinom) Oženićete se i radićete svim silama, trudeći se da svaki kutak na zemlji učinite srećnim kao što je vaš dom. Bićete jedan od onih koji grade carstvo nebesko na zemlji i - ko zna? - možda ćete biti jedan od pionira i glavnih graditelja tamo gde sam ja bio samo skromni radnik; jer, sinko, nemojte misliti da ja ne vidim kako vi, iako tako mladi, obećavate da ćete postići mnogo više no što bih ja za sebe ikad mogao pretpostaviti. Ja dobro znam da je u pesniku sveti duh čovekov - to jest ono božansko u njemu - najsličniji bogu. Trebalo bi da zadrhtite kad pomislite na to, kad pomislite da se teško breme i veliki dar pesnika može svaliti na vaša pleća.

MARČBENKS (na koga ovo nije ostavilo nikakav utisak i koji se ne kaje; njegova dečaćka neposrednost u izražavanju jasno odskače od Morelovog govorništva) Ne drhtim ja zbog toga. Ja drhtim zato što drugi toga nemaju.

MOREL (udvostručivši svoje govorničke sposobnosti, podstaknut iskrenim osećanjem i Judžinovom nepopustljivošću) Onda, pomozite da se to u njima - u meni - raspamti, a ne da se ugasi. U budućnosti, kad budete srećni kao što sam ja, biću vam pravi brat u veri. Pomoći ću vam da verujete da nam je bog dao svet koji nije raj samo zbog naše ludosti. Pomoći ću vam da verujete da

Bernard So - Kandida

svakim potezom pera u svom radu sejete sreću koju će jednog dana žnjeti svi, pa čak i oni najbedniji. I najzad, aii, verujte mi, ne i najmanje - pomoći ću vam da verujete da vas vasa žena voli i da je srećna u svom domu. Potrebna nam je takva pomoć, Marčbenkse, ona nam je uvek veoma potrebna. Ima tako mnogo stvari koje nas navode na sumnju, ako jednom dopustimo da se pokolebamo. Mi čak i u svom domu sedimo kao u kakvom iogoru, okruženi neprijateljskom vojskom sumnji. Hoćete li vi igrati ulogu izdajnika i pustiti sumnje da me napadnu?

MARČBENKS (razgledajući oko sebe) Je li njoj ovde uvek ovako? Zar da ženu tako uzvišene duše koja vapije za realnošću, za istinom i za slobodom, kijukate metaforama, pridikama, dosadnim besedama i praznom retorikom? Mislite li vi da duša jedne žene može da živi od vašeg propovedničkog dara?

MOREL (koga je ovo zabolelo) Marčbenkse, teško mi je da se savlađujem. Moj dar je isti kao i vaš, ukoliko u njemu uopšte ima ikakve stvarne vrednosti. To je dar da se nađu reči za božansku istinu.

MARČBENKS (žustro) To je dar za preklapanje, ni manje ni više. Ima li vaša prekrasna govornička veština išta više veze sa istinom od sviranja na orguljama? Nikad nisam bio u vašoj crkvi, ali bio sam na vašim političkim zborovima i video sam kako postižete ono što se zove oduševljenje masa. To jest, vi ste razdraživali muškarce sve dotle dok se nisu ponašali kao da su pijani. A njihove žene su ih gledale i videle kakve su grdne budale. Oh, to je stara priča, naći ćete je u Bibliji. Zamišljam da je car David bio vrlo sličan vama u svojim nastupima oduševljenja. (zadajući mu rečima udarce) Ali njegova žena ga je u duši prezrela.

MOREL (razjareno) Odlazite iz moje kuće. Čujete li? (On mu prilazi preteći.)

MARČBENKS (povlačeći se prema divanu) Ostavite me na miru. Ne dirajte me. (Morel ga snažno zgrabi za revere kaputa, on se drhteći sroza na sofu i poče uzbuđeno da vrišti) Stanite, Morele, ako me udarite, ubiću se; ja to neću podneti. (Skoro histerično) Pustite me! Sklonite ruku!

MOREL (lagano, veoma prezrivo) Ti malo, balavo, kukavno štene. (Pušta ga) Idi pre no što dobiješ nervni napad od straha.

MARČBENKS (na divanu, teško diše, no ipak mu je lakše kad je Morel sklonio ruku) Ja se vas ne bojim: vi se mene bojite.

MOREL (mirno stojeći nad njim) Baš tako izgleda, zar ne?

MARČBENKS (razbesnevši se odjednom) Da, tako izgleda. (Morel se prezrivo okreće od njega. Judžin hitro ustaje i ide za njim) Vi mislite, zato što se ja grčim kad se sa mnom brutalno postupa, zato (sa suzama u glasu) što ne mogu da činim ništa drugo do li da plaćem od besa kad se nađem licem u lice s nasiljem, zato što ne mogu da skinem s fijakera težak kofer kao vi, zato što ne mogu kao lučki radnik da se borim s vama za vašu ženu, zbog svega toga vi mislite da vas se bojim. Ali, varate se. Ako ja nemam onoga što se zove britanskom hrabrošću, nemam ni britanskog kukavičluka: ja se ne bojim popovskih ideja. Oslobođiću je robovanja tim vašim idejama i uliću joj svoje ideje protiv njih. Vi me terate iz kuće zato što ne smete da je pustite da bira između vaših i mojih ideja. Bojite se da me pustite da je opet vidim. (Naljućen, Morel se iznenada okreće prema njemu. Ovaj uplašivši se mimo svoje volje,

Bernard So - Kandida

beži ka vratima) Ostavite me na miru, kažem vam. Idem.

MOREL (s hladnim prezirom) Čekajte malo, neću vas dirati, ne bojte se. Kad se moja žena vrati ovamo, želeće da zna zašto ste otišli. A kad sazna da nikad više nećete preći preko našeg praga, želeće da joj se to objasni. Ja ne želim da je žalostim i da joj kažem da ste se ponašali kao nitkov.

MARČBENKS (vraćajući se, ponovo raspaljen) Hoćete, morate. Ako joj kažete ma šta drugo osim istine, vi ste lažljivac i kukavica. Recite joj šta sam kazao: ispričajte kako ste bili jaki i muževni i kako ste me drmusali kao što jazavičar drmusa pacova, i kako sam se ja zgrčio i prepao, i kako ste me nazvali balavim štenetom i izbacili iz kuće. Ako joj vi ne kažete, ja ću, napisaću joj to.

MOREL (zbunjen) Zašto hoćete da ona to zna?

MARČBENKS (u lirskom zanosu) Zato što će me ona razumeti i što će znati da ja nju razumem. Ako prećutate makar i jednu jedinu reč, ako niste spremni da joj, kao ja, istinu položite pred noge, onda ćete do kraja svog života znati da ona u stvari pripada meni, a ne vama. Zbogom. (Odlazeći)

MOREL (strahovito uznemiren) Stanite: ja joj to neću reći.

MARČBENKS (okrećući se već blizu vrata) Morate joj ili reći istinu, ili slagati, ako ja odem.

MOREL (oklevajući) Marčbenkse, ponekad je opravdano ...

MARČBENKS (upadajući mu u reč) Znam, lagati. Neće vam to ništa pomoći. Zbogom, gospodine pastore. (Kad se on najzad okrene vratima, ova se otvaraju i Kandida ulazi u domaćoj haljini)

KANDIDA: Odlazite, Judžine? (Zagledajući ga pažljivije) O, bože, pogledajte kakvi ste, zar da takvi iziđete na ulicu! Pa da, vi ste pesnik. Pogledaj ga, Džemse! (Ona ga hvata za kaput i vuče ga napred pokazujući ga Morelu) Pogledaj mu kragnu i vidi mašnu, vidi kosu! Čovek bi rekao da vas je neko davio. (Obojica paze da se ne odaju) De. Stojte mirno. (Ona mu zakopčava kragnu: vezuje mu maramu oko vrata u mašnu i popravlja mu kosu) Tako! Sad tako lepo izgledate da mislim da je ipak bolje da ostanete na ručku, iako sam vam rekla da ne smete. Ručak će biti gotov za pola sata. (Ona mu još malo popravlja mašnu. On je ljubi u ruku) Ne izmotavajte se.

MARČBENKS: Ja, naravno, želim da ostanem, ako vaš prečasni gospodin suprug nema ništa protiv toga.

KANDIDA: Neka ostane, Džemse, ako obeća da će biti dobar i da će mi pomoći da postavimo sto? (Marčbenks okreće glavu i preko ramena čvrsto gleda Morela u oči izazivajući ga da odgovori)

MOREL (kratko) Oh, da, svakako, neka ostane. (On prilazi stolu i pravi se kao da razgleda svoja pisma)

MARČBENKS (nudeći Kandidi svoju ruku) Hodite da postavimo sto. (Ona prihvata ruku. Zajedno idu k vratima. On u prolazu dodaje) Ja sam najsrećniji čovek na svetu.

MOREL: I ja sam bio - pre jednog sata.

Zavesa

DRUGI ČIN

Bernard So - Kandida

Isti dan. Ista soba. Kasno poslepodne. Morelova stolica za posetioce stavljena je za sto koji je još neuredniji nego maločas, ako je to moguće. Sam i besposlen, Marčbenks pokušava da odgonetne na koji način radi pisaća mašina. Čuvši nekog da prilazi vratima, on se kao krivac otšunja k prozoru i pravi se kao da se zaneo posmatranjem predela. Gospođice Garnet ulazi noseći beležnicu, u kojoj stenografski zapisuje Morelove diktate za pisma, seda za pisaću mašinu sprema se da ih dešifruje, suviše zauzeta da bi obraćala pažnju na Judžina. Na nesreću, prva dirka koju ona udara ne vraća se.

P. GARNET: Uh! Igrali ste se mojom mašinom, gospodine Marčbenkse, i ništa vam ne vredi da se pretvarate kao da niste.

MARČBENKS (stidljivo) Vrlo mi je žao, gospođice Garnet. Samo sam probao da pišem.

P. GARNET: Da, i pokvarili ste mi ovo slovo.

MARČBENKS (ozbiljno) Uveravam vas da nisam. Zaista nisam. Samo sam okrenuo jedan točkić. (On neodlučno pokazuje na točkić za zatezanje)

P. GARNET: Ah, sad razumem. (Ona popravlja mašinu ćeretajući za to vreme) Sigurno ste mislili da je ovo nekakav vergl. Treba samo da okrenete ručicu, pa da on sam odmah napiše divno ljubavno pismo, je l' te?

MARČBENKS (ozbiljno) Pretpostavljam da bi se mogla napraviti mašina sa pisahje ljubavnih pisama. Ona su sva ista, zar ne?

P. GARNET (malo rasrđeno, jer takvi razgovori nisu predviđeni njenim pravilima lepog ponašanja, osim kad je posredi šala) Otkud ja to znam? Što mene pitate?

MARČBENKS: Oprostite, molim vas. Mislio sam da pametni ljudi, ljudi koji umeju da obavljaju poslove i da pišu pisma, uvek imaju neke ljubavne avanture.

P. GARNET (ustajući, uvređena) Gospodine Marčbenkse! (Ona ga strogo gleda i vrlo dostojanstveno ide prema biblioteci.)

MARČBENKS (prilazi joj, ponizno) Nadam se da vas nisam uvredio. Možda nije trebalo da pravim aluziju na vaše ljubavne avanture.

P. GARNET (istrгнуvši naglo jednu plavu knjigu s police i oštro se ustremivši na njega) Nemam ja nikakvih ljubavnih avantura. Kako smete da mi kažete tako nešto?

MARČBENKS (jednostavno) Zbilja! Eh, onda ste bojažljivi kao i ja. Zar nije tako?

P. GARNET: Nisam ni najmanje bojažljiva. Šta mislite time da kažete?

MARČBENKS (poverljivo) Mora da jeste: to je razlog što na svetu ima tako malo ljubavnih avantura. Svi mi lutamo i žudimo za ljubavlju: to je osnovna potreba naše prirode, to je prva molitva našeg srca; ali se ne usuđujemo da iskažemo svoju želju: isuviše smo bojažljivi. (Vrlo ozbiljno) Oh, gospođice Garnet, šta biste vi sve dali samo da se oslobodite straha, stida...

P. GARNET (skandalizovana) Ali zaboga!

MARČBENKS (ozlojeđen, nestrpljivo) Ah, ne govorite mi te gluposti: ne možete me prevariti; čemu to? Zašto se bojite da se preda mnom pokažete onakvi kakvi ste u stvari? Ja sam baš isti kao i vi.

Bernard So - Kandida

P. GARNET: Kao ja! Molim vas da li to laskate meni ili sebi? Nisam sasvim sigurna šta je posredi. (Ona se okreće u nameri da se vrati za pisaću mašinu) MARČBENKS (zaustavljajući je tajanstveno) Pst! Ja lutam i tražim ljubav; i nalazim je u neizmernim količinama u grudima drugih ljudi. Ali kad pokušam da je zamolim za sebe, guši me ova užasna plašljivost; i ja stojim nem, ili još gore, govorim besmislice, glupe laži. I vidim kako se ta nežnost za kojom ja čeznem poklanja psima, mačkama i pticama, zato što one dolaze i mole za nju. (Skoro šapatom) Ljubav se mora iskati. Za ljubav čovek mora da moli: ona je kao duh, ne može da progovori dok joj se oovek prvo ne obrati. (Prirodnim glasom, ali veoma potišteno) Sva ljubav ovoga sveta gori od želje da progovori: samo se ne usuđuje zato što je plašljiva! Plašljiva! Plašljiva! To je tragedija ovog sveta. (On s dubokim uzdahom seda na stolicu za posetioce i pokriva lice rukama.)

P. GARNET (zaprepašćena, no ipak prisebna jer ona se diči takvim držanjem pri susretu s nepoznatim mladićima) Pokvareni ljudi ponekad uspevaju da pobede tu plašljivost, zar ne?

MARČBENKS (ustajući naglo sa stolice, skoro besno) Pokvareni ljudi, to znači ljudi koji u sebi nemaju ljubavi, oni, prema tome, nemaju ni stida. Oni mogu da mole za ljubav zato što im ona nije potrebna; oni mogu da je nude zato što nemaju šta da daju. (On opet pada na stolicu pa turobno dodaje) Ali mi koji u sebi imamo ljubavi i koji žudimo za tim da se ona sjedini s ljubavlju drugih ljudi, mi ne možemo da izustimo ni jednu jedinu reč. (Stidljivo) Zar nije tako?

P. GARNET: Slušajte vi, ako ne prestanete tako da govorite, ja idem odavde; zaista, gospodine Marčbenkse. To nije pristojno. (Ona opet seda za pisaću mašinu, otvara plavu knjigu i sprema se da iz nje prepíše jedan pasus.)

MARČBENKS (beznadežno) Sve što je vredno kazivanja nije pristojno. (On ustaje i hoda kao izgubljen po sobi govoreći) Ne mogu da vas razumem, gospođice Garnet. O čemu da govorim?

P. GARNET (prezrivo) Govorite o beznačajnim stvarima. Pričajte o vremenu.

MARČBENKS: Da li biste mogli da govorite o vremenu kad bi pokraj vas plakao neko gladno dete?

P. GARNET - Sigurno da ne bih mogla.

MARČBENKS: E, pa i ja ne mogu da pričam o beznačajnim stvarima kad mi srce gorko plače jer je i ono gladno.

P. GARNET: Onda ćutite.

MARČBENKS: Da, uvek se na tome svršava. Ćutimo. Prestaje li zbog toga vapaj vašeg srca? Jer ono i dalje plače, zar ne? Mora da plače, ako imate srca!

P. GARNET (ustajući iznenada, pritiska srce rukom) Ne вреди da pokušavam da radim dok vi tako govorite. (Ona od svog stočića prilazi divanu i seda.

Osećanja su joj veoma uzburkana.) Vas se ne tiče plače li moje srce ili ne, ali ipak ću vam reći.

MARČBENKS: Nije potrebno. Ja već znam da ono mora plakati.

P. GARNET: Ali pazite, ako ikada kažete da sam vam to rekla, ja to neću priznati.

MARČBENKS (sažaljivo) Da, znam. I tako, nemate hrabrosti da mu kažete?

P. GARNET (skočivši s divana) Da mu kažem! Kome?

Bernard So - Kandida

MARČBENKS: Pa njemu. Čoveku koga volite. To ne može da bude ma ko. Možda kapelan, gospodin Mil?

P. GARNET (prezrivo) Gospodin Mil!!! Zbilja, krasan čovek da mi srce zbog njega pati! Pre bih izabrala vas nego gospodina Mila.

MARČBENKS (ustuknuvši) Ne, zbilja, vrlo mi je žao ali ne smete na to da pomišljate. Ja...

P. GARNET (razdraženo, prilazi vatri i stoji pokraj nje okrenuvši leđa njemu) O, ne bojte se, niste vi u pitanju. Nije to nijedna određena osoba.

MARČBENKS: Znam. Vi osećate da biste mogli zavoleti ma koga ko bi vam ponudio...

P. GARNET (okreće mu se, ogorčena) Ma koga ko bi mi ponudio! Ne, ne, ne osećam to. Šta vi to mislite o meni?

MARČBENKS (obeshrabren) Ne vredi. Nećete iskreno da mi odgovorite - govorite samo ono što svi kažu. (On prilazi otomanu i tužno seda)

P. GARNET (koju je ovo uvredilo jer misli da to aristokrata notcenjuje njeno lepo ponašanje) E lepo, ako hoćete originalan razgovor, a vi idite pa pričajte sami sa sobom.

MARČBENKS: To i rade svi pesnici: oni glasno razgovaraju sami sa sobom, a svet ih tek ovlaš čuje. Ali čovek se oseća užasno usamljen kad ne čuje da bar ponekad progovori još neko osim niega.

P. GARNET: Pričekajte dok dođe gospodin Morel. On će vam govoriti.

(Marčbenks se stresa) Ah, ne treba da pravite grimase kad sa pomenem. Ume on da govori bolje od vas. (Strasno) Od njegovog govora zavrteće vam se u glavi. (Ona se ljutito vraća na svoje mesto, a on, kome je iznenada sinulo pred očima, skače s divana i zaustavlja je.)

MARČBENKS: Ah, sad razumem!

P. GARNET (crveneći) Šta razumete?

MARČBENKS: Vašu tajnu. Recite mi: da li je zaista moguće da jedna žena zavoli njega?

P. GARNET (kao da je ovo prešlo sve granice) Slušajte!!

MARČBENKS (strasno) Ne, odgovorite mi. Hoću da znam, ja moram to da znam. To ne mogu da shvatim. Ja u njemu vidim samo reči, pobožne misli, ukratko, ono što svet naziva dobrotom, i ništa više. Ne možete to voleti.

P. GARNET (pokušavajući da ga porazi hladnom dostojanstvenošću) Ja prosto ne znam o čemu vi to govorite. Ne razumem vas.

MARČBENKS (razjaren) Razumete vi mene. Lažete.

P. GARNET: Oh!

MARČBENKS: Razumete; i znate. (Rešen da od nje dobije odgovor) Može li ijedna žena da ga voli?

P. GARNET (gledajući ga pravo u oči) Može. (On pokriva lice rukama) Zaboga, šta vam je! (On skida ruke s lica i gleda je. Uplašena njegovim tragičnim izrazom, ona brzo prolazi pored njega i odlazi u najudaljeniji kraj sobe ne skidajući pogleda s njega, dok se on ne okrene od nje i ne priđe dečjoj stolici pokraj kamina, gde seda na tu stolicu potpuno obeshrabren. U času kad se ona približava vratima, ova se otvaraju i Berdžis ulazi. Ugledavši ga, ona uzvikuje) Hvala bogu, evo nekoga! (i seda, umirena, za svoj sto. Onda stavlja čist tabak

Bernard So - Kandida

hartije u mašinu, dok Berdžis prilazi Judžinu.)

BERDŽIS (spreman da se pobrine za svog otmenog gosta) Hm, tako li oni vas ostavljaju samog, gos'n Marčbenkse. Došao sam da vam pravim društvo. (Marčbenks ga zapanjeno gleda, no ovaj to i ne primećuje) Džems u trpezariji prima neku delegaciju, a Kandi gore poučava neku šnajderku, za koju se brine. Sedi gore i podučava je da čita iz knjige o »Nebeskim blizancima«.

(Sažaljevajući ga) Sigurno vam je ovde dosadno kad nemate ni s kim da pripovedate, osim s daktilografkinjom. (On okreće stolicu i seda.)

P. GARNET (razjarena) Biće mu lepo sad kad ima prilike da uživa u vašoj prefinjenoj konverzaciji. U svakom slučaju, to je bar neka uteha. (Ona počne da kuća na mašini bučno i jetko.)

BERDŽIS (zapanjen njenom drskošću) Kol'ko mi je poznato, ja se nisam obraćao vama, gospojce.

P. GARNET (ljutito, Marčbenksu) Jeste li ikad videli gore ponašanje, gospodine Marčbenkse?

BERDŽIS (S pompeznom strogošću) Gos'n Marčbenks je džentlmen i zna gde mu je mesto, a ima ih koji to ne znaju.

P. GARNET (jetko) Dobro je što ni vi ni ja nismo gospodskog roda; rekla bih ja vama sve u lice da gospodin Marčbenks nije ovde. (Tako ljutito izvlači pismo iz mašine da se ono pocepa) Eto, sad sam upropastila ovo pismo. Moram opet da počnem sve ispočetka. Oh, ne mogu da se uzdržim, vi, glupi stari medvede!

BERDŽIS (ustajući, i jedva dišući od besa) Oho! Ja sam glupi stari medved, jel'te? Oho! Pazi, molim te! (Dišući isprekidano) Dobro, devojko, dobro! Čekaj samo dok ja ovo kažem tvom gazdi. Videćeš ti već svoje dobro jutro. Naučiću ja tebe pameti, videćeš.

P. GARNET: Ja?

BERDŽIS (upadajući joj u reč) Ne: gotovo je. Ne vredi ti da mi govoriš više. Pokazaću ja tebi ko sam. (Tresnuvši izazivački valjak na mašini, Prozerpina prezrivo nastavlja rad) Ne obzirite se na nju, gos'n Marčbenkse. Nije ona vredna toga. (On opet dostojanstveno seda)

MARČBENKS (oseća se neprijatno, nervozan je i zbunjen) Zar ne bi bilo bolje da govorimo o nečemu drugom? Ja - ovaj mislim, da gospođica Garnet nije mislila ništa zlo.

P. GARNET (veoma ubedljivo) Ništa zlo? Oh, jesam, i te kako!

BERDŽIS: Ja se ne bih ponizio toliko da obraćam pažnju na nju. (Električno zvonce zvonu dva puta.)

P. GARNET (uzimajući sa stola svoju beležnicu i nešto hartije) To je za mene. (Žurno izlazi.)

BERDŽIS (vičući za njom) O, možemo mi i bez vas. (Vidi se da mu je malo laknulo pri duši, jer je njegova reč bila poslednja; kolebajući se da li da kaže još nešto, on gleda za njom, zatim se vraća i, sedajući pored Judžina, govori mu vrlo poverljivo.) Dozvolite mi, gospodine Marčbenkse, da vam sad, kad smo sami, prijateljski kažem nešto što ne bi' svakom rek'o. Otkada se poznajete s ovim mojim zetom Džemsom?

MARČBENKS: Ne znam. Nikad ne pamtim datume. Od pre nekoliko meseci, možda.

Bernard So - Kandida

BERDŽIS: Niste li kadkad primetili nešto čudno na njemu?

MARČBENKS: Ne, mislim da nisam.

BERDŽIS (važno) Pa dabome da niste. To baš zato i jeste opasno. E, pa, on je lud.

MARČBENKS: Lud!

BERDŽIS: Lud je, kol'ko je težak. Pripaz'te na njega pa ćete videti.

MARČBENKS (nelagodno) Ali to je sigurno zato što njegova shvatanja...

BERZDIS (dodiruje ga kažiprstom po kolenu i pritiskuje ga da bi privukao njegovu pažnju) I ja sam tako mislio, gos'n Marčbenkse. Dosta dugo sam mislio da su u pitanju samo njegova ubeđenja, premda ubeđenja postaju vrlo ozbiljna stvar kad ljudi počnu da postupaju po njima, kao što on radi. Al' nisam hteo to da kažem. (Osvrće se po sobi da bi se uverio da su zaista sami i naginje se Judžinu na uvo) Šta mislite šta mi je jutros rekao baš ovde u ovoj sobi?

MARČBENKS: Šta?

BERDŽIS: Rekao mi je - ovo vam je istina k'o što mi sad ovde sedimo - rek'o je: »Ja sam budala«, kaže, »a vi ste lupež« - i to najhladnije. Ja lupež, paz'te! I na to se rukov'o sa mnom k'o da je to nešto čim treba da se dičim! Mislite li vi meni da kažete da je taj čovek pri čistoj svesti?

MOREL (spolja, vičući Prazerpini, dok otvara vrata) Zabeležite njihova imena i adrese, gospođice Garnet. (Morel ulazi noseći u rukama dokumenta deputacije)

BERDŽIS (u stranu, Marčbenksu) Eto ga. Posmatrajte ga samo pa ćete videti. (Ustajući dostojanstveno) Žao mi je, Džemse, što moram da ti se potužim. Ne volim to da činim, al' osećam da treba, jer imam prava na to, a to mi je i dužnost.

MOREL: Šta je bilo?

BERDŽIS (vrlo svečano) Gos'n Marčbenks će to potvrditi: bio je svedok. Tvoja sekretarica se tol'ko zaboravila da me je nazvala glupim starim medvedom.

MOREL (veoma srdačno) Oh, zar to ne liči sasvim na Prosi? Ona je tako iskrena; ne može da se uzdrži! Jadna Prosi! Ha, ha!

BERDŽIS (cepteći od besa) Zar ti očekuješ da ću ja to dopustiti ovakvima kao što je ona?

MOREL: Uh! koješta! Ne možete praviti pitanje od toga. Nije to ništa. (On prilazi ormančiću za piće i stavlja spise u jednu fioku)

BERDŽIS: Hm! Meni je svejedno. Nije to vredno moje pažnje. Ali je l' to pravo? To ja 'oću da znam. Je l' pravo?

MOREL: To je crkveno pitanje, a ne svetovno. Je li vam to šta naudilo? To je za vas važno, je l' te? Dabome da nije. Ne mislite više na to. (On svršava razgovor o ovom predmetu, odlazeći na svoje mesto za sto i počinje da sređuje svoju korespondenciju)

BERDŽIS (U stranu, Marčbenksu) Šta sam vam rek'o? Lud je kol'ko je težak. (Prilazi stolu i pita sa sladunjavom učtivošću gladnog čoveka) Kad će biti večera, Džemse?

MOREL: Po prilici kroz dva sata.

BERDŽIS (sa žalosnom rezignacijom) Onda, Džemse, budi dobar, daj mi neku

Bernard So - Kandida

lepu knjigu da čitam kraj vatre.

MOREL: Kakvu knjigu? Neku dobru?

BERDŽIS (negoduje gotovo s vriskom) Ne! Daj mi nešto zabavno, tek kol'ko da mi prođe vreme. (Morel uzima sa stola neki ilustrovani časopis i nudi mu ga. On ga ponizno prima) 'Fala, Džemse. (Vraća se fotelji kraj vatre pa, smestivši se u nju udobno, sedi i čita)

MOREL (pišući) Sad će doći Kandida da vas zabavlja. Završila je čas sa svojom učenicom. Sad puni lampe.

MARČBENKS (skočivši s užasnutim zaprepašćenjem) Ali, time će upropastiti ruke! Ja to ne mogu da podnesem; to je sramota, Morele. Idem ja da ih napunim. (Polazi vratima)

MOREL: Bolje nemojte. (Marčbenks neodlučno zastaje) Ona će vam samo dati da čistite moje cipele da bi mene poštedela tog posla sutra ujutro.

BERDŽIS (s ozbiljnim negodovanjem) Zar sad ne držiš služavku, Džemse?

MOREL: Držim, ali ona nije rob, a kuća izgleda tako kao da ima troje mlađih. To znači da svako mora da pomogne. Dobro smo to organizovali: Prosi i ja možemo posle doručka da razgovaramo o poslu dok peremo sudove. Pranje sudova nije nimalo teško, ako se radi udvoje.

MARČBENKS (mučenički) Zar vi mislite da je svaka žena tako gruba kao gospođica Garnet?

BERDŽIS (odobravajući oduševljeno) To je istina, gos'n Marčbenkse, to je živa istina. Ona je zaista gruba.

MOREL (mirno i značajno) Marčbenkse!

MARČBENKS: Molim.

MOREL: Koliko posluge ima vaš otac?

MARČBENKS: Ah, ne znam. (On se, zbunjen, vraća divanu, kao da želi da se odmakne što je moguće dalje od Morelovog ispitivanja i seda sav očajan, misleći na petrolej)

MOREL (veoma ozbiljno) Ima ih tako mnogo da vi i ne znate! (Agresivnije) U svakom slučaju, kad mora da se uradi neki grub posao, pritisnete na zvonce i prebacite to na nekog drugog, je l' te? To je jedna od velikih istina u vašem životu, zar ne?

MARČBENKS: Oh, ne mučite me. Sad je velika istina to da se lepi prsti vaše žene kvase u petroleju i da vi ovde udobno sedite i pridikujete o tome - večno samo pridikujete; reći! reći! reći!

BERDŽIS (uživajući u ovom odgovoru) Čujmo! Čujmo! Doskočio ti je! E, baš je pravo kaz'o, Džemse. (Kandida ulazi, nosi lampu za čitanje očišćenu i napunjenu tako da je sad treba samo zapaliti. Ona je stavlja na sto blizu Morela, spremnu za upotrebu.) KANDIDA (trljajući prste malo nabira nos) Ako ostanete kod nas, Judžine, mislim da ću vam prepustiti čišćenje lampi.

MARČBENKS: Ostaću samo pod uslovom da sav grubi posao prepustite meni.

KANDIDA: To je vrlo galantno; ali mislim da bih prvo volela da vidim kako to radite. (Okreće se Morelu) Džemse, nisi vodio računa o kući kako treba.

MOREL: Šta sam uradio - ili šta nisam uradio, ljubavi moja?

KANDIDA (ozbiljno nezadovoljna) Moju omiljenu toaletnu četkicu upotrebljavao si za mazanje crnih cipela. (Marčbenksu se iz grudi otima krik koji para srce.

Bernard So - Kandida

Berdžis ga gleda, začuđen. Kandida pritrčava divanu) Šta je? Je li vam pozlilo, Judžine?

MARČBENKS: Ne, nije mi zlo. Samo je užasno! Užasno! Užasno! Užasno! (On saginje glavu na svoje ruke)

BERDŽIS (uznemiren) Šta! Užasno se bojite, gos'n Marčbenkse? O, to ne valja u vašim godinama. Morate se postepeno odvikavati od pića.

KANDIDA (umorno) Koješta, tata! To je samo pesnički užas, zar ne Judžine? (Mazi ga.)

BERDŽIS (zbunjeno) A, pesnički užas? Izvinite, molim vas, nisam znao. (On se opet okreće vatri odbacujući svoj naglo doneseni zaključak.)

KANDIDA: Šta je, Judžine? Četkica za nokte? (On se stresa) De, de, ništa to ne mari. (Ona seda pokraj njega) Zar ne biste voleli da mi poklonite novu, od slonovače s intarzijama od sedefa?

MARČBENKS (nežno i muzikalno, ali tužno i čežnjivo) Ne, ne četkicu za nokte, nego barku, vitku jedrilicu kojom bismo otplovili daleko od ovoga sveta, tamo gde mramorne ploče umivaju kiše, a sunce ih suši, tamo gde južni vetrovi donose prah sa divnih zelenih i purpurnih sagova. Ili kočije! Da nas ponesu gore put neba, gde su svetiljke zvezde i ne moraju svakog dana da se pune petrolejom.

MOREL (oporo) I gde nema ništa da se radi, doii da se živi dokonim, sebičnim i beskorisnim životom.

KANDIDA (neprijatno dirnuta) Oh, Džemse, kako ti uvek sve pokvariš.

MARČBENKS (planuvši) Da, biti dokon, sebičan i beskoristan: to znači biti lep, i slobodan, i srećan; zar to nije svom dušom svojom zaželeo svaki muškarac za ženu koju voli? To je moj ideal; a kakav je vaš, kakav je ideal svih ovih groznih ljudi što žive u ovim odvratnim nizovima kuća? Propovedi i četke za čišćenje cipela! Vi da pridikujete, a vaša žena da čisti cipele!

KANDIDA (živo) On čisti cipele, Judžine. A sutra ćete vi morati da ih čistite zato što tako govorite o njemu.

MARČBENKS: Oh, ne govorite o cipelama! Vaše bosc noge bile bi divne i na planinama.

KANDIDA: Moje noge bez cipela ne bi bile divne na pločnicima Haknija.

BERDŽIS (skandalizovan) De, Kandi, ne budi prosta. Gos'n Marčbenks nije na to navik'o. Opet će ga spopasti užas. Mislim, onaj pesnički. (Morel ćuti. Izgleda kao da je zauzet pismima, dok u stvari nelagodno razmišlja o svom novom i zabrinjavajućem iskustvu, to jest, da, ukoliko je sigurniji u svoje moralne napade, utoliko im Judžin brže i sigurnije parira. Teško je ožalošćen uviđajući da počinje da se boji čoveka koga ne poštuje. Gospođica Garnet ulazi s telegramom u ruci.)

P. GARNET (pružajući telegram Morelu) Odgovor je plaćen. Dečko čeka.

(Vraćajući se za svoju mašinu i sedajući, obraća se Kandidi) Marija je sad gotova i čeka vas u kuhinji, gospođu Morel. (Kandida ustaje) Stigao je luk.

MARČBENKS (grčevito) Luk!

KANDIDA: Da, luk. I to čak ne španski, nego obični, prljavi crni lik. Pomoći ćete mi da ga isečem. Hodite. (Ona ga hvata za ruku i izlazi trčeći povukavši ga za sobom. Berdžis preneražen ustaje i zuri za njima stojeći užasnut na prostirci

Bernard So - Kandida

pred kaminom.)

BERDŽIS: Kandi ne bi smela tako da se ponaša prema nećaku jednog erla. Ona baš preteruje. Je l', Džemse, pridolazi l' ovo njemu često?

MOREL (kratko, pišući telegram) Ne znam.

BERDŽIS (sentimentalno) On priča vrlo lepo. Uvek sam imao sklonost ka poeziji. Kandi se u tome umetnula na mene; imala je običaj da me tera da joj pričam bajke još kad je bila ovolišna. (Pokazuje visinu od po prilici dve stope.)

MOREL (zaposlen) A, zaista. (On pritiska upijač na telegram, pa izlazi)

P. GARNET: Jeste li sami izmišljali te bajke? (Berdžis, ne udostojavajući je odgovora, zauzima na prostirci pred kaminom gord stav pun prezira. Mirno) Nikad ne bih ni pomislila da ste sposobni za to. Nego, bolje je da vas uzgred upozorim na nešto, pošto ste se toliko zagrejali za gospodina Marčbenksa. On je lud.

BERDŽIS: Lud! Šta! I on!

P. GARNET: Lud koliko je težak. Kažem vam, upiašio me je baš pre nego što ste maiočas došii. Zar niste primetiii kako čudno govori?

BERDŽIS: To li, dakle, znači pesnički užas! Đavo da me nosi ako mi nije jednom il' dvaput sinulo kroz glavu da je on sigurno ćaknut! (On prolazi kroz sobu prema vratima govoreći sve višim giasom) Hm, lepa mi je ovo ludnica, kad u njoj osim vas nema nikoga drugog da se pobrine za čoveka.

P. GARNET (dok on prolazi pored nje) Da, kako bi to strašno biio kad bi se vama nešto dogodii!

BERDŽIS (oholo) Ne razgovarajte sa mnom. Recite svome gazdi da sam otiš'o u baštu da pušim.

P. GARNET (podrugljivo) Oh! (Pre nego što Berdžis može da odgovori, vraća se Morel)

BERDŽIS (sentimentalno) Odo', Džemse, da se maio prošetam po bašti i da popušim jednu lulu.

MOREL (osorno) Ah, dobro, dobro. (Berdžis izlazi patetično izigravajući umornog starca. Morel stoji za stolom, prevrće po hartijama i dodaje upoia šaljivo, upola odsutno) E, gospođice Prosi, zašto ste mog tasta nazvali pogrđnim imenom?

P. GARNET (koju obliva vatreno crvenilo, brzo diže prema njemu upola zaplašen upola prekoran pogled) Ja... (Brizne u plač)

MOREL (s nežnom vedrinom, nagingjući se preko stola prema njoj i tešeci je)

Eh, de, de, de. Ne sekirajte se, Prosi, on je giupi stari medved, zar ne?

(Zajecavši naglas, ona jurne prema vratima i izađe zalupivši ih. Morel uzdiše,

vrteći resignirano glavom, i umorno prilazi stolici, seda i počinje da radi; on izgleda star i ophrvan brigama. Ulazi Kandida. Završila je domaće poslove i skinula kecelju. Ona odmah primećuje da on izgleda obeshrabren i mirno seda na stolicu za posetioce gledajući ga pažljivo. Ne govori ništa.)

MOREL (dižući glavu, no držeći pero u vazduhu spreman da nastavi rad) Eh? Gde je Judžin?

KANDIDA: Pere ruke u kuhinji. Biće odličan kuvar, samo ako uspe da savlada strah od Marije.

MOREL (kratko) Ha! bez sumnje. (Opet počinje da piše)

Bernard So - Kandida

KANDIDA (prilazi mu bliže i govori, stavljajući blago svoju ruku na njegovu da bi ga zaustavila) Hodi ovamo, dragi. Daj da te vidim. (On ostavlja pero i prepušta joj se. Ona ga nagoni da ustane i odvodi ga malo dalje od stola, posmatrajući ga kritički za sve vreme) Okreni lice prema svetlosti. (Namešta ga tako da on stoji prema prozoru) Moj dečko ne izgleda dobro. Je li radio previše?

MOREL: Ništa više no obično.

KANDIDA: On izgleda vrlo bleđ, siv, naboran i star. (Njegova potištenost raste, a ona je napada sa smišljenom vedrinom) Eto (vukući ga ka fotelji), dosta pisanja za danas. Pusti neka to Prosi svrši i dođi da mi pričaš.

MOREL: Ali...

KANDIDA (uporno) Da, moraš da mi pričaš. (Nagoni ga da sedne, a ona se spusti na čilim pokraj njegovog kolena) Sad (milujući ga po ruci) već izgledaš bolje. Zašto se ne ostaviš tog zamornog, preteranog rada - tih pridika i predavanja i pričanja svake večeri? Razume se, sve što ti kažeš sasvim je istinito i tačno, ali nikome ne pomaže; ljudima nije nimalo stalo do toga što im ti govoriš. Oni se, naravno, slažu s tobom, ali šta vredi što se ljudi s tobom slažu kad čim im ti okreneš leđa, odlaze i rade sasvim suprotno od onoga što si im govorio? Pogledaj našu pastvu u crkvi sv. Dominika. Zašto oni svake nedelje dolaze da te slušaju kako govoriš o hrišćanstvu? Zašto? Prosto zato što su se za šest dana toliko zasitiii posla i zgrtanja novca da sedmog dana žele da zaborave sve to i da se odmored; zato da se okrepljeni mogu vratiti i zgrtati više nego ikada. Ti im nesumnjivo u tome pomažeš umesto da ih sprečavaš.

MOREL (ozbiljno i energično) Ti vrlo dobro znaš, Kandida, da ih ja često oštro korim zbog toga. Ali ako oni u crkvu dolaze samo zbog odmora i razonode, zašto ne potraže nešto zanimljivije - nešto prijatnije za njih? Mora da ima nečeg dobrog u činjenici da oni više vole da dođu nedeljom u crkvu sv. Dominika nego li da idu na neka gora mesta.

KANDIDA: Oh, ta gora mesta nisu otvorena nedeljom: ali čak i kad bi bila, oni se ne bi usudili da idu tamo iz straha da ih ko ne vidi. Osim toga, dragi moj Džemse, tvoje propovedi su tako sjajne da je to za njih isto kao da gledaju kakav pozorišni komad. Šta misliš, zašto su žene tako oduševljene?

MOREL (neprijatno iznenađen) Kandida!

KANDIDA: Oh, ja to znam. Glupi moj dečko, ti misliš da je to zbog socijalizma i zbog tvoje vere; ali da je to posredi, one bi činile ono što im ti kažeš, a ne bi dolazile samo zato da te gledaju. Sve one boluju od Prosine bolesti.

MOREL: Od Prosine bolesti! Šta hoćeš time da kažeš, Kandida?

KANDIDA: Da, Prosi, i sve druge tvoje bivše sekretarice. Zašto Prosi pristaje da pere sudove i da ljušti krompir i zašto se uopšte ponižava na razne načine, i to za šest šilinga nedeljno manje nego što je dobijala u kancelariji u Sitiju? Ona je zaljubljena u tebe. A ti si zaljubljen u propovedanje, zato što ti to tako lepo umeš. Misliš da je to sve iz oduševljenja za carstvo nebesko na zemlji, a to misle i one. Dragi moj glupi dečko!

MOREL: Kandida, kakav strašan, kakav po dušu ubistven cinizam! Šališ li se? Ili, da li je to moguće, jesi li ljubomorna?

KANDIDA (sa čudnom zamišljenošću) Jesam, ponekad sam malo ljubomorna.

Bernard So - Kandida

MOREL (s nevericom) Na Prosi?

KANDIDA (smejući se) Ne, ne, ne, ne! Nisam ljubomorna ni na koga. Ljubomorna sam samo zbog nekog drugog koga ne vole onoliko koliko bi trebalo.

MOREL: Zbog mene?

KANDIDA: Zbog tebe? Oh, pa ti si razmažen ljubavlju i obožavanjem: tebe vole mnogo više nego što je dobro za tebe. Ne, mislim na Judžina.

MOREL (trgne se iznenađen) Judžin!

KANDIDA: Čini mi se da nije pravo da sva ljubav ide tebi, a njemu ništa, mađa je njemu daleko potrebija nego tebi. (On se sav zgrči i protiv svoje volje) Šta je? Mučim li te?

MOREL (žurno) Ni najmanje. (Gledajući je s uzbuđenom napetošću) Ti znaš, Kandida, da ja imam neograničeno poverenje u tebe.

KANDIDA: Suetni čoveče! Jesi li toliko siguran u svoju neodoljivu privlačnost?

MOREL: Kandida, ti me neprijatno iznenađuješ. Nikad nisam razmišljao o svojoj privlačnosti. Mislio sam o tvojoj dobroti - o tvojoj čistoti. U to ja imam poverenja.

KANDIDA: Šta mi tu govoriš dosadne i neprijatne stvari! Oh, ti si, Džemse, sveštenik, pravi pravcati sveštenik!

MOREL (okrećući se od nje, pogođen posred srca) To i Judžin kaže.

KANDIDA (sa živahnim interesovanjem naginje se prema njemu, oslanjajući se rukama na njegovo koleno) Judžin je uvek u pravu. On je divan mladić; iz dana u dan sam ga volela sve više kad sam bila tamo na letovanju. Znaš li ti, Džemse, da je gotov da se ludo zaljubi u mene, iako on sam to i ne sluti?

MOREL (sumorno) Oh, on to i ne sluti, je li?

KANDIDA: Ni najmanje. (Ona sklanja ruke s njegovog kolena, zamišljeno se okreće i smešta se u ugodniji položaj, držeći ruke u krilu) Jednog će dana znati - kad bude odrastao i iskusan kao ti. I shvatiće da sam ja to morala znati. Pitam se šta li će tada misliti o meni.

MOREL: Ništa ružno, Kandida. Nadam se i verujem, ništa ružno.

KANDIDA (sa sumnjom) To će zavisiti...

MOREL: Zavisiti? ...

KANDIDA (gledajući ga) Da: to će zavisiti od toga šta će mu se dogoditi. (On je gleda ne shvatajući) Zar ne razumeš? Zavisice od toga na koji će način saznati šta je u stvari ljubav. Hoću da kažem, zavisice od toga kakva će ga žena upoznati s njom.

MOREL (sasvim zbunjen) Da. A! Ne. Ne znam šta misliš.

KANDIDA (objašnjavajući) Ako on to sazna od neke dobre žene, onda će biti u redu: oprostite mi.

MOREL: Oprostiti!

KANDIDA: Ali zamisli da on to sazna od neke pokvarene žene, kao što se to dešava mnogim ljudima, a naročito pesnicima, koji zamišljaju da su sve žene anđeli! Pretpostavi da on otkrije pravu vrednost ljubavi tek onda kad je odbaci i kad se unizi u svom neznanju! Da li će mi u tom slučaju oprostiti, šta misliš?

MOREL: Šta da ti oprost?

KANDIDA (shvatajući koliko je on ograničen, malo je razočarana, no nežna

Bernard So - Kandida

prema njemu) Zar ne razumeš? (On vrti glavom. Ona mu se opet okreće tako da bi mu mogla objasniti s najnežnijom intimnošću) Hoću da kažem, hoće li mi oprostiti što ga ja nisam tome poučila. Što sam ga prepustila pokvarenim ženama za ljubav moje dobrote - moje čistote, kako ti to nazivaš? Oh, Džemse, kako ti mene slabo razumeš kad možeš da govoriš o tome kako imaš poverenja u moju dobrotu i čistotu! Ja bih tako rado obe dala jednom Judžinu kao što bih prosjaku koji umire od zime dala svoj ogrtač, kad me ništa drugo ne bi sprečavalo. Ti, Džemse, treba da imaš vere u moju ljubav prema tebi, jer kad bi nje nestalo, ne bih se ja osvrtna na tvoje propovedi - na te puste fraze kojima svakodnevno zavaravaš i sebe i druge. (Ona se sprema da ustane.)

MOREL: Njegove reči.

KANDIDA (zastavši brzo, jer je upravo htela da se digne) Čije reči?

MOREL: Judžinove.

KANDIDA (očarana) On je uvek u pravu. On razume tebe, razume mene, razume Prosi, a ti, Džemse, ti ništa ne razumeš. (Ona se smeje i ljubi ga da bi ga utešila. On se trgne kao da mu je neko zabo nož u grudi, i skače.)

MOREL: Kako možeš to da činiš kad - oh, Kandida (s bolom u glasu), više bih voleo da si mi nož zarila u srce no to što si me sad poljubila.

KANDIDA (ustajući uznemireno) Dragi moj, šta ti je?

MOREL (pomamno odmahujući rukama, kao da želi da je otera) Ne dotiči me.

KANDIDA (zapirepašćeno) Džemse! (Prekida ih ulazak Marčbenksa i Berdžisa, koji zastaju kraj vrata zureći u njih, dok Judžin brzo stae između njih dvoje.)

MARČBENKS: Šta se to desilo?

MOREL (samrtno bled primorava sebe železnom voljom da se smiri) Ništa.

Jedino: ili ste vi jutros bili u pravu, ili je Kandida luda.

BERDŽIS (negodujući na sav glas) Šta! I Kandida luda! Oh, bože, bože, bože!

(On ide prema kaminu negodujući pri tome, pa stresa pepeo s lule na ogradu oko vatre. Morel očajan seda, naginjući se napred da bi sakrio lice; čvrsto je sklopio ruke da bi se smirio.)

KANDIDA (Morelu, smejući se s olakšanjem) Oh, samo si neprijatno iznenađen! Je li to sve? Kako ste konvencionalni svi vi nekonvencionalni ljudi!

BERDŽIS: De, Kandi, ponašaj se pristojno. Šta će gos'n Marčbenks misliti o tebi?

KANDIDA: Ovo je posledica toga što me je Džems učio da mislim svojom glavom, i da nikad ništa ne prećutim iz straha da bi ko mogao pomisliti šta ružno o meni. Sve ide glatko dok je mislim isto kao on. Ali sad! Samo zato što sam mislila malo drukčije - vidite ga! Pogledajte ga samo! (Uživajući u ovome, ona pokazuje na Morela. Judžin ga gleda i odmah stavlja ruku na srce kao da ga je ono zbolelo. Seda na divan kao čovek koji je svedok jedne tragedije.)

BERDŽIS (na prostirci pred kaminom) Eh, Džemse, pa da vidiš, i ne izgledaš tako važan k'o obično.

MOREL (nasmejaviši se osmehom koji je isto toliko i jecaj) Verovatno ne. Molim vas sve da oprostite; nisam ni mislio da ću vas uznemiriti. (Pribravši se) E, pa, lepo, lepo! (Vraća se na svoje staro mesto za stolom i počinje opet da radi, vedro i odlučno.)

KANDIDA (prilazeći divanu i sedajući do Marčbenksa, još i sad raspoložena za

Bernard So - Kandida

šalu) Pa, Judžine: zašto ste tako tužni? Da vas luk nije rasplakao? (Morel ne može da se uzdrži i da ih ne posmata.)

MARČBENKS (govoreći joj, u stranu) Ne, nego vaša svirepost. Ja mrzim svirepost. Grozno je gledati kako jedan čovek muči drugog.

KANDIDA (milujući ga, podrugljivo) Jadno dete! Zar sam bila svirepa? Zar sam ga našterala da reže prosti, crni luk?

MARČBENKS (ozbiljno) Oh, dosta, prestanite; ne mislim da ste bili svirepi prema meni. Njemu ste naneli težak bol. Osećam njegov boi u svom srcu. Znam da vi niste krivi za to - to je nešto što se moralo dogoditi; ali, ne uzimajte to olako. Hvata me jeza kad ga mučite i kad se smejete.

KANDIDA (s nevericom) Ja mučim Džemsa! Gluposti, Judžine, vi strašno preterujete! Ludo jedna! (Ona se osvrće na Morela koji brzo nastavlja da piše. Prilazi mu i stoji iza njegove stolice naginjući se nad njim) Nemoj, dragi, više da radiš. Hodi da razgovaramo.

MOREL (nežno, ali s gorčinom) A ne; ja ne umem da razgovaram. Ja znam samo da držim propovedi.

KANDIDA (milujući ga) Dobro, drži nam propoved, onda.

BERDŽIS (negodujući oštro) Jao, ne, Kandi. Nek idu sve propovedi do vruga! (Leksi Mil ulazi zabrinuta i važna izgleda)

LEKSI (hitajući prema Kandidi da se s njom rukuje) Kako ste, gospođo Morel? Tako se radujem što vas opet vidim ovde.

KANDTDA: Hvala, Leksi. Poznajete Judžina, zar ne?

LEKSI: O da. Kako ste, Marčbenkse?

MARČBENKS: Hvala, dosta dobro.

LEKSI (Morelu) Sad baš dolazim iz bratstva sv. Matije, Vaš telegram ih je zaprepastio. Nije se, valjda, desilo ništa rđavo?

KANDIDA: Šta si telegrafisao, Džemse?

LEKSI (Kandidi) Trebalo je da im govori večeras. Oni su zakupili veliku dvoranu u Ulici Mer i izdali su mnogo novaca za plakate. Gospodin Morel im je telegramom javio da ne može doći. To ih je pogodilo kao grom iz vedra neba.

KANDIDA (iznenađena, počinje da sumnja da nešto nije u redu) Otkazao si zakazano predavanje!

BERDŽIS: Kladam se da mu je to prvi put u životu. Zar nije, Kandi?

LEKSI (Morelu) Odlučili su da vam opet pošalju hitan telegram i da vas zamole da se predomislite. Jeste li ga primili?

MOREL (uzdržavajući se, da se ne pokaže nestrpljiv) Da, da, primio sam.

LEKSI: Odgovor je bio plaćen.

MOREL: Jeste, znam. Odgovorio sam na telegram. Ne mogu da idem.

KANDIDA: Ali zašto, Džemse?

MOREL (skoro gnevno) Zato što mi se ne ide. Ti ljudi zaboravljaju da sam ja čovek, oni misle da sam gramofon koji mogu da navijaju svake večeri, za svoju razonodu. Zar ja ne mogu ni jedno jedino veče da provedem kod kuće sa svojom ženom i svojim prijateljima? (Ovom njegovom ispadu čude se svi osim Judžina. Izraz njegovog lica se ne menja)

KANDIDA: Oh, Džemse, ne misli na ono što sam ti govorila, znaš da ćeš sutra imati grižu savesti, a ja ću morati da ispaštam za to.

Bernard So - Kandida

LEKSI (bojažljiv je, no ipak navaljuje na Morela) Naravno, znam da vas često zivkaju zbog kojekakvih gluposti. Ali oni su razaslali telegrame na sve strane da nađu drugog govornika i niko im ne može doći osim predsednika Lige pristalica agnosticizma.

MOREL (naglo) No, eto, odličan čovek. Šta hoće bolje?

LEKSI: Ali on uvek tako uporno zahteva da se socijalizam odvoji od hrišćanstva! On će razoriti sve ono dobro koje smo mi izgradili. Razume se, vi znate najbolje: ali... (On sleže ramenima i pridružuje se Berdžisu kraj kamina)

KANDIDA (umiljavajući se) Oh, hajde, Džemse, idi. Svi ćemo poći s tobom.

BERDŽIS (gundajući) Slušaj ti, Kandi. Nije nego! Zar nije bolje da ostanemo kod kuće pokraj vatre, ovde će nam biti prijatnije. On neće morati tamo da ostane više od dva sata.

KANDIDA: Biće ti isto toliko prijatno na zboru. Svi ćemo sedeti na podijumu i bićemo važne ličnosti.

JUDŽIN (užasnut) Oh, molim vas samo ne na podijumu. Nemojte, svi će zuriti u nas; ja to ne bih mogao podneti. Sedeću u dnu dvorane.

KANDIDA: Ne bojte se. Oni će biti isuviše zauzeti gledanjem u Džemsa da bi vas uopšte primetili.

MOREL (okrećući glavu da bi je značajno pogledao preko ramena) Prosina bolest, Kandida! Je li?

KANDIDA (veselo) Da.

BERDŽIS (ne razumevši je) Prosina bolest! O čemu to govoriš, Džemse?

MOREL (ustaje ne obraćajući pažnju na njega, prilazi vratima i drži ih otvorena pozivajući zapovedničkim glasom) Gospođice Garnet!

P. GARNET (iz daljine) Molim, gospodine Morele. Evo me odmah. (Svi čekaju osim Berdžisa, koji neopaženo prilazi Leksiju i vuče ga u stranu.)

BERDŽIS: Slušajte, gos'n Mile. Od čega to Prosi boluje? Šta joj je?

LEKSI (poverljivo) Hm, ne znam tačno, ali jutros je vrlo čudno razgovarala sa mnom. Bojim se da ona ponekad nije sasvim pri čistoj svesti.

BERDŽIS (poražen) Pazite, molim vas, to mora da je zarazno! Četvoro njih u istoj kući! (On se vraća kaminu, potpuno zbunjen nestabilnošću ljudskog uma u atmosferi jedne svešteničke kuće.)

P. GARNET (pojavljujući se na vratima) Šta ste želeli, gospodine Morele?

MOREL: Pošaljite telegram bratstvu sv. Matije da ću doći.

P. GARNET (iznenađena) Zar vas oni već ne čekaju?

MOREL (odlučno) Učinite kao što sam vam rekao. (Prozerpina, uplašena, seda poslušno za pisaću mašinu. Morel prilazi Berdžisu, a Kandida stalno prati njegovo kretanje sa sve većim čuđenjem i strepnjom.)

MOREL: Berdžise, vi ne želite da pođete?

BERDŽIS (izvlačeći se) Oh, nemoj tako da kažeš, Džemse. Samo, znaš, danas nije nedelja.

MOREL: Žao mi je. Mislio sam da bi vam bilo milo da vas upoznam sa predsednikom. On je u radnom odboru Okružnog veća i ima izvesnog uticaja pri sklapanju poslova. (Berdžis se odmah budi. Morel, koji se tome nadao, pričekava malo pa kaže) Hoćete li, dakle, da pođete?

BERDŽIS (oduševljeno) Razume se da ću poći, Džemse. Kao da ja uvek ne

Bernard So - Kandida

uživam da te slušam!

MOREL (okrećući se Prosi) Bićete mi potrebni, gospođice Garnet, da pravite pribeleške na predavanju, ako niste zauzeti negde na drugom mestu. (Ona klima glavom, ne usuđujući se da govori) Nadam se da ćete i vi, Leksi, poći sa mnom?

LEKSI: Svakako.

KANDIDA: Idemo svi, Džemse.

MOREL: Ne, ti nećeš ići, a neće ni Judžin. Ostaćeš ovde i zabavljaćeš ga da proslavite tvoj povratak kući. (Judžin ustaje, bez daha)

KANDIDA: Ali, Džemse,...

MOREL (odlučno) Ja to hoću. Ti ne želiš da pođeš, a ni on. (Kandida hoće da negoduje) Oh, ne brinite se, imaću ja dosta publike i bez vas, vaša mesta će biti potrebna onima koji me nikad nisu čuli i koje treba da preobratim.

KANDIDA (uznemirena) Judžine, zar ne biste voleli da idete?

MOREL: Ja bih se bojao da pred Judžinom pustim srcu na volju; on tako kritički sluša propovedi. (Gledajući ga) On zna da ga se bojim: to mi je jutros rekao. E pa, ostavljajući ga ovde pod tvoje okrilje, Kandida, pokazaću koliko ga se bojim.

MARČBENKS (samom sebi, vrlo osećajno) To je hrabro. To je lepo. (On opet seda, slušajući poluotvorenih usta)

KANDIDA (zabrinuto, naslućujući nešto) Ali, ali, da li se nešto dogodilo, Džemse? (Vrlo uznemirena) Ne mogu da razumem...

MOREL: Ah, a ja sam mislio, draga, da sam ja taj koji ne može da razume. (On je nežno grli i ljubi u čelo, zatim mirno pogleda u Marčbenksa.)

Zavesa

TREĆI ČIN

Uveče, posle deset sati. Zastori su navučeni i lampe upaljene. Pisaća mašina je poklopljena, veliki sto je rasporemljen; s njega su sklonjene hartije: po svemu se vidi da je završen posao za taj dan. Kandida i Marčbenks sede pokraj vatre. Marčbenks sedi na stolici i glasno čita; na polici iznad kamina stoji lampa za čitanje. Na ćilimu kraj njega leži gomilica rukopisa i dve zbirke pesama. Kandida sedi u fotelji. U ruci uspravno drži mesingani žarač. Zavaljena u fotelji, nogu ispruženih prema vatri, naslonila je pete na ogradu pred kaminom; nimalo nije svesna ni kako izgleda ni gde se nalazi.

MARČBENKS (prekidajući svoje recitovanje) Svaki pesnik još od pamtiveka izrazio je tu misao u sonetu. On mora to da učini; ne može se tome odupreti. (Gleda je očekujući da ona to potvrdi i primećuje da se zanela posmatrajući žarač) Zar ne slušate? (Nema odgovora) Gospođo Morel!

KANDIDA (trgnuvši se) A?

MARČBENKS: Niste me slušali?

KANDIDA (preterano učtivo, jer se oseća krivom) Oh, da. Vrlo je lepo. Nastavite, Judžine. Gorim od žeije da čujem šta se dogodilo s anđelom.

MARČBENKS (ispuštajući rukopis iz ruke) Molim vas da mi oprostite što sam

Bernard So - Kandida

vam dosađivao.

KANDIDA: Ali, uveravam vas da mi nije dosadno. Molim vas, Judžine, produžite. No, Judžine.

MARČBENKS: Pre četvrt sata završio sam pesmu o anđelu. Otada sam vam pročitao nekoliko pesama.

KANDIDA (pokajnički) Oprostite, Judžine. Sigurno sam se zanela gledajući u žarač. (Ona ga spušta na pod)

MARČBENKS: Osećao sam se užasno neprijatno zbog njega.

KANDIDA: Zašto mi niste rekli? Odmah bih ga spustila.

MARČBENKS: Bojao sam se da vam to ne bude neprijatno. Ličio mi je na oružje. Da sam neki vitez iz starog doba, stavio bih isukan mač između nas. Da je došao Morel, pomislio bi da ste podigli žarač zato što među nama nije bilo mača.

KANDIDA (čudeći se) Šta? (Gleda ga ne shvatajući) Ne mogu to sasvim da razumem. Ti vaši soneti su me zbunili. Zašto je potreban mač između nas?

MARČBENKS (izbegavajući da joj da odgovor) Oh, nije važno. (Saginje se da podigne rukopis.)

KANDIDA: Ostavite to, Judžine. Moj apetit za poeziju je ograničen, pa čak i za vašu. Čitali ste mi već više od dva sata, još otkad je Džems otišao. Hoću da razgovaramo.

MARČBENKS (ustajući, uplašen) Ne, ne smemo da razgovaramo. (On gleda kao izgubljen, pa iznenada dodaje) Ovaj, izići ću malo da se prošetam po parku. (Polazi prema vratima.)

KANDIDA: Gluposti! Već odavno je zatvoren. Hodite, sedite kraj mene pa ćaskajte kao što obično činite. Hoću da me zabavljate. Zar vi to ne želite?

MARČBENKS (uplašen, ali i oduševljen) Da.

KANDIDA: Onda dođite ovamo. (Ona odgurne fotelju malo unazad da mu napravi mesta. On okleva, a zatim se stidljivo pruži po ćilimu, licem okrenut njoj, i stavlja joj glavu na kolena, gledajući je odozdo.)

MARČBENKS: Ah, bio sam nesrećan celo večer, zato što sam radio ono što treba. Sada činim ono što ne treba i srećan sam.

KANDIDA (nežno, zabavljajući se) Da, sigurna sam da se osećate kao neki odrastao i opasan zavodnik - veoma se ponosite sobom, zar ne?

MARČBENKS (dižući hitro glavu i okrećući se malo da je vidi) Pazite. Kad biste samo znali koliko sam ja stariji od vas! (Sasvim se okreće, sad je na kolenima, nalaktio se na njeno krilo, a ruke čvrsto stegao; njegova krv počinje da se raspaljuje.) Smem li vam reći nešto grešno?

KANDIDA (bez i najmanjeg straha ili hladnoće, poštujući njegovu strast, govori s nijansom svoje materinske nežnosti) Ne. Ali možete reći sve što stvarno i iskreno osećate. Što god hoćete. Ne bojim se sve dogod iz vas govori vaše pravo ja, a ne samo neka poza - udvaračka, zavodnička, ili čak i pesnička. Oslanjam se na vaše osećanje časti i istine. Sad recite što god hoćete.

MARČBENKS (sa njegovih usana i nozdrva gubi se čežnjiv izraz, dok mu se oči zasvetle patetičnom duhovnom snagom) Ah, sad ne mogu ništa da kažem; sve reči koje znam pripadaju ovoj ili onoj pozi, sve osim jedne.

KANDIDA: Koja je ta?

Bernard So - Kandida

MARČBENKS (nežno, tonući u muzici tog imena) Kandida, Kandida, Kandida, Kandida, Kandida. Sad moram to da kažem, jer ste se pouzdali u moju čast i iskrenost, a ja nikad o vama ne mislim niti išta osećam kao prema gospođi Morel; vi ste za mene uvek Kandida.

KANDIDA: Naravno. A šta imate da kažete Kandidi?

MARČBENKS: Ništa, do li da hiljadu puta ponovim vaše ime. Zar ne osećate da je to, svaki put kad ga izustim, molitva upućena vama?

KANDIDA: Zar se ne osećate srećnim što možete da se molite?

MARČBENKS: Da, vrlo sam srećan.

KANDIDA: E pa, ta sreća je odgovor na vašu molitvu. Želite li još nešto?

MARČBENKS (blaženo) Ne, dospeo sam u nebo gde nema želja. (Ulazi Morel. Zastaje na pragu ugledavši ovaj prizor.)

MOREL (ozbiljan i suzdržljiv) Nadam se da vam ne smetam. (Kandida se naglo trgne, ali nije nimalo zbunjena, smeje se sama sebi. Judžin, još na kolenima, stavlja ruke na sedište fotelje da ne bi pao i ostaje tu gledajući otvorenih lusta u Morela.)

KANDIDA: Oh, Džemse, kako si me uplašio! Tako sam se zanela slušajući Judžina da te nisam čula kad si otključavao vrata. Kako je bilo na predavanju? Je si li lepo govorio?

MOREL: Nikada lepše u životu.

KANDIDA: Sjajno! Koliko su novaca prikupili?

MOREL: Zaboravio sam da pitam.

KANDIDA (Judžinu) Sigurno je izvanredno govorio, jer inače to ne bi zaboravio. (Morelu) Gde su ostali?

MOREL: Otišli su mnogo pre no što sam se ja mogao izvući; mislio sam da nikako neću moći da pobegnem. Verujem da sad negde večeraju.

KANDIDA (poslovnim tonom domaćice) Ah, onda Marija može ići da spava. Idem da joj kažem. (Ona odlazi u kuhinju.)

MOREL (gledajući strogo Marčbenksa) Dakle?

MARČBENKS (prekrstivši noge na ćilimu, oseća se sasvim prijatno, čak je nestašan prema Morelu) Dakle?

MOREL: Imate li šta da mi kažete?

MARČBENKS: Samo to da sam ja ovde u četiri zida pravio budalu od sebe, dok ste vi to činili pred celim svetom.

MOREL: Ali ne bih rekao na isti način,

MARČBENKS (vatreno skačući na noge) Isti, putpuno isti. Izigravao sam dobrog čoveka, baš kao i vi. Kad ste počeli svoje herojske podvige ostavivši me ovde samog s Kandidom ...

MOREL (spontano) S Kandidom!

MARČBENKS: Ah, da, dospeo sam dotle. Heroizam je zarazan: tu sam bolest dobio od vas. Zakleo sam se da neću u vašem odsustvu izustiti ni jedne jedine reči koju pre mesec dana ne bih rekao pred vama.

MOREL: Jeste li bili verni toj zakletvi?

MARČBENKS (iznenada se komično smešta na naslon fotelje) Bio sam toliko glup da sam održao svoju reč do pre deset minuta. Sve do tog časa sam joj očajnički čitao - čitao sam joj i svoje i tuđe pesme - samo da ne bi došlo do

Bernard So - Kandida

razgovora. Stajao tsam pred nebeskim vratima i nisam hteo da uđem. Ah, ne možete zamisliti kako je to bilo herojski i kako neudobno! A tada ...

MOREL (savlađujući mirno svoje nestrpljenje, željan da sazna istinu) Tada!

MARČBENKS (prozaično sklizne dole i sede odlučno u fotelju) Tada više nije mogla da podnosi čitanje.

MOREL: I najzad ste se približili nebeskim vratima?

MARČBENKS: Da.

MOREL: Pa? (Besno) Govorite, čoveče, zar nemate milosti prema meni?

MARČBENKS (nežno i muzikalno) Onda je ona postala anđeo; i na sve strane vitlao je plameni mač, tako da nisam mogao ući, jer sam video da su ta vrata u stvari vrata pakla.

MOREL (pobednički) Ona vas je odbila?

MARČBENKS (ustajući, gnevno i prezrivo) Nije, ludi čoveče! Da je to učinila, ja uopšte ne bih video da sam na nebu. Odbila me! Mislite da bi me to spasilo, taj njen pravedni gnev! Oh, vi niste dostojni da živite u istom svetu s njom. (Prezrivo ide na drugu stranu sobe.)

MOREL (koji ga je mirno posmatrao ne mičući se s imesta) Mislite li, Judžine, da vi postajete dostojniji ako me vređate?

MARČBENKS: S ovim se završava hiljadu i prva lekcija. Morele, ja najzad ne držim mnogo do vašeg ptridikovanja, verujem da bih ja to znao bolje. Ja želim da se upoznam sa onim čovekom za koga se Kandida udala.

MOREL: Sa čovekom za koga...? Mislite na mene?

MARČBENKS: Ne mislim na prečasnog Džemsa Mevora Morela, moralistu i brbljivca. Mislim na onog pravog čoveka koga je prečasní Džems sakrio negde u onom crnom kaputu, na čoveka koga je Kandida zavolela. Ne histe mogli naterati ženu kao što je Kandida da vas voli samo zato što zakopčavate kragnu ostrag, umesto spreda!

MOREL (smelo i nepokolebljivo) Kad mi je Kandida obećala da će se udati za mene, bio sam isti moralista i brbljivac koji je sad pred vama. Nosio sam crni kaput i kragna mi je bila zakopčana ostrag umesto spreda. Mislite li vi da bi me ona išta više volela da sam bio neiskren u svom pozivu?

MARČBENKS (na divanu obuhvatajući svoje noge oko članaka) Oh, ona vam je oprostila isto kao što je i meni oprostila što sam kukavica i slabić i ono što vi nazivate balavim štenetom i sve ostalo. (U zanosu) Takva žena ima božansku pronicljivost, ona voli naše duše, a ne naše ludosti, iluzije i taštinu, naše kragne i kapute ili ma kakve krpe i dronjke u koje se uvijamo. (On o tome razmišlja jedan trenutak: zatim se ozbiljno okreće da pita Morela) Ja, u stvari, želim da znam kako ste vi prošli pored plamenog mača koji je mene zaustavio.

MOREL (značajno) Možda zato što me niko nije prekinuo posle deset minuta.

MARČBENKS (iznenađen) Šta!

MOREL: Čovek može da se popne na najviše vrhove, ali tamo ne može dugo da se zadrži.

MARČBENKS: To nije istina; čovek uvek može da ostane tamo i jedino tamo. U drugim momentima on ne može da nađe mira, niti da oseti u čemu je smisao spokojne veličine života. Gde biste vi to hteli da ja provodim svoje časove, ako ne na vrhuncima?

Bernard So - Kandida

MOREL: U kuhinji, da režete luk i punite lampe.

MARČBENKS: Ili na predikaonici da perem jevtine grnčarske sudove, koje vi nazivate dušama.

MOREL: Da, i to. Tamo sam ja doživeo svoj najlepší čas i pravo da je u tom času zamolim da me voli. Ja nisam uzeo taj trenutak na zajam, niti sam ga upotrebio zato da ukradem tuđu sreću.

MARČBENKS (skoro s gađenjem, vraćajući se kaminu) Ne sumnjam u to da ste taj posao izvršili isto tako pošteno kao da ste kupili pola kilograma sira. (On zastaje na kraju ćilima, pa, leđima okrenut Morelu, dodaje za sebe) Ja bih joj mogao prići samo kao prosjak.

MOREL (trgnuvši se) Prosjak koji umire od zime, koji je moli da mu da svoj ogrtač!

MARČBENKS (okrećući se iznenađen) Hvala vam što ste se setili mojih stihova. Da, tako ako hoćete: "kao prosjak koji umire od zime i koji je moli da mu da svoj ogrtač".

MOREL (uzbuđen) A ona je odbila. Da vam kažem zašto je odbila? Mogu vam reći, jer sam to od nje čuo. Odbila je zato što...

MARČBENKS: Nije odbila.

MOREL: Nije!

MARČBENKS: Nudila mi je da zatražim što god zaželim: nudila svoj ogrtač, svoja krila, zvezdanu krunu s glave, krinove iz svojih ruku, polumesec ispod nogu...

MOREL (zgrabivši ga) Govorite istinu, čoveče, moja žena je moja žena: neću više da slušam vaše pesničke besmislice. Dobro znam da je nikakav zakon neće vezati za mene ako sam ja izgubio njenu ljubav, a vi je zadobili.

MARČBENKS (ćudljivo, no bez straha i ne opirući se) Šćepajte me za jaku, Morele; ona će mi je posle popraviti, kao što je jutros učinila. (Sa spokojnim zanosom) Osetiću dodir njenih ruku.

MOREL: Znete li vi, đavole, koliko je opasno reći to meni? Ili... (s iznenadnom slutnjom) vas je nešto ohrabrilo?

MARČBENKS: Sad vas se ne bojim. Pre vas nisam trpeo, zato sam i strepeo od vašeg dodira. Ali danas, kad vas je ona mućila, video sam da je volite. Od tada sam vam prijatelj, možete da me zadavite ako hoćete.

MOREL (puštajući ga) Judžine, ako to nije svirepa laž, ako u vama još ima i trunke čovečnosti, hoćete li mi reći šta se dogodilo dok ja nisam bio ovde?

MARČBENKS: Šta se dogodilo! Taj plameni mać (Morel nestrpljivo udara nogom o pod) Dobro, prosto u prozi rećeno, voleo sam je tako zanosno da nisam poželeo ništa drugo osim sreće da je tako volim. I pre no što sam mogao sići s najviših visova, vi ste došli.

MOREL (pateći duboko) I tako to još nije rešeno - još uvek moram da podnosim muke sumnje.

MARČBENKS: Muke! Ja sam najsrećniji čovek na svetu. Sad ne želim ništa drugo osim njene sreće. (Sa strasnom osećajnošću) Oh, Morele, haj'te da je se obojica odrekremo. Zašto bi ona morala da bira između jednog kukavnog nervoznog bolesnika kakav sam ja i tvrdoglavog pastora kao što ste vi? Haj'mo na hodoćašće, vi na istok, a ja na zapad, da tražimo ljubavnika koji je dostojan

Bernard So - Kandida

nje, nekog divnog arhandela s purpurnim krilima.

MOREL: Gluposti! Ah, ko će je štiti ako je toliko luda da me ostavi zbog vas? Ko će joj pomoći? Ko će raditi za nju? Ko će biti otac njejoj deci? (On, rastrojen, sede na divan, nalakćen na kolena, glavu steže pesnicama.)

MARČBENKS (neobuzdano pukne prstima) Ona ne postavlja takva glupa pitanja. Ona želi da štiti nekoga, da mu pomogne, da radi za njega, njoj treba neko čiju će decu ona štiti, pomagati i raditi za njih. Nekog odraslog čoveka koji je opet postao kao malo dete. Oh, ludo, ludo, trostruka ludo! Ja sam taj čovek, Morele: ja sam taj čovek. (On uzbuđeno skače po sobi vičući) Vi ne razumete šta je žena. Pošaljite nekoga po nju, Morele; pozovite je i dajte joj da bira između... (Vrata se otvaraju i Kandida ulazi; on staje kao skamenjen)

KANDIDA (na pragu, začuđena) Za ime boga, Judžine, šta to radite?

MARČBENKS (čudno) Džems i ja se takmičimo u pridikovanju, i on gubi. (Kandida hitro pogleda u Morela. Videći ga snuždenog, ona, veoma uznemirena, pojairi k njemu i govori oštro prebacujući Marčbenksu.)

KANDIDA: Vi ste ga mučili. Ja to ne dozvoljavam, Judžine, čujete li? (Ona stavlja ruku na Morelovo rame i u ljutnji gotovo zaboravlja na svoj takt) Neće oni mučiti mog dečka; ja ću ga štiti.

MOREL (ustaje ponosito) Štiti?

KANDIDA (ne obraćajući pažnju na njega, Judžinu) Šta ste mu rekli?

MARČBENKS (uplašeno) Ništa. Ja ...

KANDIDA: Judžine! Ništa?

MARČBENKS (jadno) Hoću da kažem, vrlo mi je žao. Neću to više raditi; zaista neću. Pustiću ga na miru

MOREL (gnevno, ustremivši se na njega) Pustićete me na miru! Vi, mladi...

KANDIDA (prekidajući ga u reči) Pst, nemoj, pusti mene da se s njim obračunam.

MARČBENKS: Vi se ne ljutite na mene, je l' te!

KANDIDA (strogo) Da, ljutim se - veoma se ljutim. Gotovo bih vas izbacila iz kuće.

MOREL (iznenađen Kandidinom žestinom, nimalo ne uživa što se nalazi u takvom položaju da ga ona spasava od drugog čoveka) Polako, Kandida, polako. Mogu ja sam da se brinem za sebe.

KANDIDA (mazeći ga) Da, dragi, dabome da možeš. Ali niko ne sme da te muči i da te žalosti.

MARČBENKS (polazeći vratima, skoro plačno) Idem.

KANDIDA: O, ne treba da idete, ne mogu vas terati iz kuće u ovo doba noći. (Ljutito) Stidite se! Sram vas bilo!

MARČBENKS (očajno) A šta sam uradio?

KANDIDA: Znam šta ste uradili, baš kao da sam sve vreme bila ovde. Oh, to je bilo ružno! Vi ste kao dete: ne možete da obuzdate jezik.

MARČBENKS: Više bih voleo da umrem deset puta nego da vam makar za trenutak nanese bol,

KANDIDA (beskrajno prezirući njegovu nezrelost) Mnogo bi mi pomoglo vaše umiranje!

MOREL: Kandida, draga: ta ti prepirka nikako ne pristaje. To je spor između

Bernard So - Kandida

dva muškarca i ja ću sam da ga rešim.

KANDIDA: Dva muškarca! Zar ovo nazivaš muškarcem? (Judžinu) Nevaljali dečko!

MARČBENKS (koga je njena grdnja ohrabrila da se umiljiato i duhovito brani) Ako ćete me grditi kao dečaka, onda se i ja moram pravdati kao dečko. On je počeo. A on je veći od mene.

KANDIDA (pomalo gubi sigurnost, jer je zabrinuta za Morelovo dostojanstvo) To ne može biti istina. (Morelu) Je li, ti nisi počeo ovu svađu?

MOREL (prezrivo) Nisam.

MARČBENKS (ozlojeđen) Oh!

MOREL (Judžinu) Vi ste počeli još jutros. (Kandida, koja je ovo odmah dovela u vezu s njegovim tajanstvenim aluzijama koje je to poslepodne pravio na nešto što mu je Judžin rekao prepodne, gleđa ga s iznenadnom sumnjom. Morel nastavlja, preterujući u svom stavu uvređene veličine) Ali, vaša druga primedba je tačna. Ja sam svakako veći od nas dvojice, a nadam se, Kandida, da sam jači. Prema tome, biće bolje da ovu stvar prepustiš meni.

KANDIDA (umirujući ga opet) Da, dragi, ali... (uznemirena) Ne razumem šta je to bilo jutros.

MOREL (blago joj se podsmeva) Nije ti, draga, ni potrebno da razumeš.

KANDIDA: Ali, Džemse, ja... (čuje se zvonce sa ulaznih vrata) Ah, evo ih, vraćaju se. (Odlazi da ih pusti unutra)

MARČBENKS (potrči ka Morelu) Oh, Morele, zar ovo nije strašno? Ona se ljuti na nas: ona me mrzi. Šta da radim?

MOREL (u čudnom očajanju hvata se za kosu) Judžine, u glavi mi se muti. Sad ću početi da se smejem. (On ide gore-dole po sobi.)

MARČBENKS (zabrinuto ide za njim) Ne, nemojte; ona će pomisliti da sam vas ja doveo do histerije. Nemojte se smejati. (Približavaju se bučni glasovi. Blistave oči i ponašanje Leksi Mila pokazuju da je veoma raspoložen, što obično nije slučaj kod njega; on ulazi s Berdžisom, koji je mastan u licu i zadovoljan sobom, no ipak priseban. Gospođica Garnet, u svom najlepšem šeširu i kaputu, ulazi za njima, ali vidi se da se ona pribojava, iako su joj oči svetlije no pre. Ona ostaje leđima okrenuta pisaćoj mašini na koju se oslanja jednom rukom, dok drugu prevlači preko čela kao da je malo umorna i kao da joj se vrti u glavi. Marčbenks opet postaje plašljiv i odlazi nečujno u ugao kraj prozora, kod Morelovih knjiga.)

LEKSI (veselo) Morele, moram da vam čestitam. (Zgrabivši ga za ruku) Kako ste nam sjajno, plemenito govorili i s kakvim nadahnućem. Prevazišli ste samog sebe.

BERDŽIS: To je istina, Džemse. Bio sam budan do kraja. Zar nije tako, gospojce Garnet?

P. GARNET (zbunjeno) Ah, nisam obraćala pažnju na vas. Pokušavala sam da hvatam beleške. (Ona vadi beležnicu iz torbice, gleda na svoje stenografske beleške i to je dovodi skoro do plača.)

MOREL: Jesam li govorio suviše brzo, Prosi?

P. GARNET: Isuviše brzo. Znaete da ne mogu da hvatam više od devedeset reči u minuti. (Ona sebi daje oduške bacajući ljutito beležnicu na sto pored mašine,

Bernard So - Kandida

spremnje za rad sledećeg jutra.)

MOREL (umirujući je) Ah, dobro, dobro, ne mari, ništa ne mari. Jeste li svi večerali?

LEKSI: Gospodin Berdžis je bio tako ljubazan da nas je počastio sjajnom večerom u Belgreju.

BERDŽIS (S preteranom velikodušnošću) Ne pominjite to, gos'n Mile. (Skromno) Od srca se radujem što sam vas malo pogostio.

P. GARNET: Pili smo šampanjac. Nikad ga pre nisam okusila. Vrti mi se u glavi.

MOREL (iznenađen) Večena sa šampanjcem? To je vrlo lepo. Je li ta raskoš posledica moje rečitosti?

LEKSI (govornički) Da, vaše rečitosti i velikodušnosti gospodina Berdžisa. (Razveselivši se opet) I kako je predsednik krasan čovek, Morele! Bio je s nama na večeri.

MOREL (značajno podvlači gledajući u Berdžisa) Ooo, predsednik! Sad razumem. (Berdžis se povlači prema kaminu prikrivajući prezrivim kašljucanjem koliko je zadovoljan svojom diplomatskom veštinom. Leksi skršta ruke i, veoma raspoložen, naslanja se na ormanić sa pićem. Kandida ulazi noseći na poslužavniku čaše, limunove i bokal tople vode.)

KANDIDA: Ko hoće malo limunade? Znete naša pravila: ni kapi alkohola. (Ona spušta poslužavnik na sto 1 upitno ih gleda.)

MOREL: Ne vredi, draga. Svi su pili šampanjac. Prosi je izneverila zakletvu.

KANDIDA (Prozerpini) Nećete valjda reći da ste pili šampanjac!

P. GARNET (tvrdoglavo) Da, pila sam. Ja sam trezvenjak samo u pogledu piva, a ne i šampanjca. Ne volim pivo. Ima li, gospodine Morele, kakvih pisama na koja treba da odgovorim?

MOREL: Nema ništa više večeras.

P. GARNET: Vrlo dobro. Laku noć svima.

LEKSI (kavaljerski) Zar ne bi bilo bolje, gospođice Garnet, da vas ja otpratim kući?

P. GARNET: Ne, hvala. Večeras se ne bih smela nikome poveriti. Bolje bi bilo da nisam pila onaj otrov. (Ona odmah izlazi.)

BERDŽIS (ozlojeđeno) Otrovi, gle molim te! Ta cura ne zna šta je šampanjac! Pomeri i Grino, a jedna boca košta 12 šilinga i 6 penija. Popila je skoro naiskap dve čaše.

MOREL (malo zabrinut za nju) Idite, Leksi, i pobrinite se za nju.

LEKSI (uznemiren) Ali ako je ona zaista - zamislite da počne da peva na ulici, ili tako nešto.

MOREL: Upravo zato: moglo bi joj se to desiti. Zato bi i bilo bolje da je vi otpratite do kuće.

KANDIDA: Hajde, Leksi, budite dobri, poslušajte ga. (Ona se rukuje s njim i blago ga gura prema vratima.)

LEKSI: Očigledno mi je dužnost da idem. Nadam se da će to biti izlišno. Laku noć, gospođo Morel. (Ostalima) Laku noć. (On odlazi. Kandida zatvara vrata.)

BERDŽIS: I iz njega je posle dva gutljaja provalila prekomerna pobožnost. Ne znaju ljudi više da piju kao nekada. (Smatra ovaj razgovor završenim i odmiče se od kamina.) Pa, Džemse, vreme je da se ide. Gos'n Marčbenkse, 'oću li imati

Bernard So - Kandida

zadovoljstvo da zajedno idemo jedan deo puta?

MARČBENKS (zaplašeno) Da, bolje bi bilo da pođem. (On brzo polazi k vratima, no Kandida je stala pred vrata i preprečila mu put.)

KANDIDA (mirno i zapovednički) Sedite. Vi još nećete ići.

MARČBENKS (potišteno) Ne, nisam mislio da idem. (On se vraća u isobu i skrušeno seda na divan.)

KANDIDA: Tata, gospodin Marčbenks će prenoćiti kod nas.

BERDŽIS: E pa, laku noć. Do viđenja, Džemse. (On se rukuje s Moirelom, pa prilazi Judžinu) Tražite da vam daju malu svetiljku pored kreveta, gos'n Marčbenkse; to će vas umiriti ako vas noću opet u'vati ona vaša boljka. Laku noć.

MARČBENKS: Hvala, tražiću. Laku noć, gospodine Berdžise. (Rukuje se. Berdžis polazi vratima.)

KANDIDA (zaustavljajući Morela koji polazi za Berdžisom) Ostani ovde, dragi, ja ću tati pomoći da obuče kaput. (Ona izlazi sa Berdžisom.)

MARČBENKS: Morele, doći će do strašne scene. Zar se vi ne bojite?

MOREL: Ni najmanje.

MARČBENKS: Nikad vam ranije nisam zavideo na hrabrosti. (Stidljivo ustaje i molećivo stavlja ruku na Morelovu podlakticu) Budite uz mene, hoćete li?

MOREL (odbijajući ga, blago ali odlučno) Svako sam za sebe, Judžine. Ona sad mora da bira između nas. (On prelazi na drugu stranu isobe u momentu kad Kandida ulazi. Judžin opet seda na divan kao đak koji je nešto skrivio, pa se sad besprekorno ponaša.)

KANDIDA (obraća se Judžinu stojeći između njih) Kajete li se?

JIIDŽIN: Da, srce mi se cepa.

KANDIDA: Dobro, onda vam praštam. A sad budite poslušni kao mali dečko, pa idite u krevet; hoću sa Džemsom da razgovaram o vama.

MARČBENKS (ustajući zaprepašćen) Oh, ne mogu da idem, Morele. Moram da budem ovde. Neću da odem. Recite joj.

KANDIDA (nalazeći u tome potvrdu za svoje sumnje) Šta da mi kaže? (On izbegava njen pogled. Ona se okreće i bez reči upućuje to pitanje Morelu.)

MOREL (prikupljajući hrabrost za katastrofu) Nemam ništa da joj kažem, osim (sad mu glas postaje dublji, pun odmerene i tužne nežnosti) - to da je ona moje najveće blago na svetu - ako je zaista moja.

KANDIDA (hladno, uvređena što je on popustio svom govorničkom nagonu i što prema njoj postupa tako kao da je ona publika u dvorani bratstva sv. Matije) Ako je to sve, ubeđena sam da ni Judžin ne bi mogao reći manje

MARČBENKS (obeshrabren) Morele, ona nam se podsmeva.

MOREL (naljutivši se naglo) Nema tu ničega za podsmeh. Rugaš li nam se, Kandida?

KANDIDA (mirno, ali ljutito) Džemse, Judžin vrlo brzo shvata. Nadam se da ću se smeјati, ali nisam sigurna da se neću veoma naljutiti. (Ona prilazi kaminu i stoji tu, naslonivši ruke na policu nad kaminom: nogu je stavila na ogradu; Judžin se prikrada Morelu i vuče ga za rukav.)

MARČBENKS (šapatom) Stanite, Morele. Da joj ne kažemo ništa.

MOREL (odgurnuvši Judžina i ne udostojivši ga pogleda) Nadam se, Kandida,

Bernard So - Kandida

da nisi mislila time da pretiš.

KANDIDA (jako naglašavajući opomenu) Pazi, Džemse, Judžine, molila sam vas da odete. Idete li?

MOREL (odlučno) On neće ići. Ja želim da ostane.

MARČBENKS: Otići ću. Učiniću sve što vi hoćete. (Polazi vratima.)

KANDIDA: Stanite! (On je poslušao.) Zar niste čuli Džemsa kad je rekao da želi da ostanete? Ovde je Džems gospodar. Zar vi to ne znate?

MARČBENKS (porumenevši od besa, koji se u svakom mladom pesniku javlja protiv tiranije) Po kakvom pravu je on gospodar?

KANDIDA (mirno) Reci mu, Džemse.

MOREL (zbunjen) Draga, ne znam ni za kakvo pravo koje bi me činilo gospodarom. Ja ne tvrdim da imam to pravo.

KANDIDA (s beskrajnim prekorom) Ne znaš! O, Džemse, Džemse! (Judžinu, zamišljeno) Pitam se da li vi to, Judžine, razumete! Ne isuviše ste mladi. Pa dobro, dozvoljavam vam da ostanete - da ostanete i da učite. (Ona se odmiče od kamina i staje između njih) A sad, Džemse, šta je posredi? Hajde, reci mi.

MARČBENKS (šapćući Morelu drhtavim glasom) Nemojte.

KANDIDA: Hajde. Govori!

MOREL (lagano) Mislio sam, Kandida, da te pažljivo pripiremim, kako se ne bi desilo da to pogrešno razumeš.

KANDIDA: Da, dragi, uverena sam da si to hteo. Ali ne brini; neću pogrešno razumeti.

MOREL: Pa, hm... (On okleva, jer ne može da nađe ono dugo objašnjenje koje je verovao da će moći da smlsli.)

KANDIDA: Dakle?

MOREL (prosto) Judžin izjavljuje da si ti zaljubljena u njega.

MARČBENKS (žustro) Ne, ne, ne, nikako. Nisam, gospođo Morel, to nije istina. Rekao sam da ja vas volim, a da vas on ne voli. Rekao sam da vas ja razumem, a da vas on ne može razumeti. Nisam mu govorio posle onoga što se dogodilo ovde kraj vatre: dajem vam reč da nisam. Rekao sam mu to još jutros.

KANDIDA (kojoj je sad jasno) Jutros!

MARČBENKS: Da. (On je gleda moleći je da mu veruje, pa onda dodaje prosto) Zato mi je kragna onako izgledala.

KANDIDA (posle male pauze, jer nije odmah shvatila značenje njegovih reči) Kragna! (Okreće se Morelu, neprijatno iznenađena) Oh, Džemse, zar si ... (zastaje)

MOREL (postidjen) Ti znaš, Kandida, da ja imam naprasitu narav i da moram da se borim s njom. A on je rekao (drhteći) da si me ti prezrela u srcu.

KANDIDA (ustremivši se brzo na Judžina) Jeste li to rekli?

MARČBENKS (užasnut) Ne!

KANDIDA (strogo) Onda me je Džems sada slagao. Jeste li to hteli da kažete?

MARČBENKS: Ne, ne: ja - ovaj ... (Odjednom objašnjava, s očajanjem) to je bila Davidova žena. I nije ga prezrela kod kuće, nego kad ga je videla kako igra pred celim narodom.

MOREL (prihvatajući ovo kao čovek koji je navikao da raspravlja) Kad je igrao

Bernard So - Kandida

pred celim narodom, Kandida, i mislio da je kao božji posrednik uzburkao srca ljudi, dok su oni, u stvari, samo болоvali od - Prozerpinine bolesti. (Ona hoće da negoduje, no on diže ruku i umiruje je uzvikujući) Ne pokušavaj da izgledaš ozlojeđena, Kandida.

KANDIDA: Da ne pokušavam!

MOREL (nastavljajući) Judžin je bio u pravu. Kao što si mi rekla posle nekoliko sati, on je uvek u pravu. Nije rekao ništa što ti sama nisi rekla daleko bolje. On je pesnik koji sve vidi, a ja sam jadni sveštenik koji ništa ne razume.

KANDIDA (pokajnički) Zar obraćaš pažnju na to šta govori neki luckasti dečak, zato što sam ja opet u šali slučajno rekla nešto slično?

MOREL: Taj luckasti dečak može da govori s nadahnućem deteta i lukavo kao zmija. On je tvrdio da ti pripadaš njemu, a ne meni; i s pravom ili ne, ja sam došao dotle da se bojim da bi to mogla biti istina. Neću da živim i patim u neizvesnosti. Neću da živim s tobom, mučen sumnjama i podozrenjem, a da krijem nešto od tebe. Neću da trpim nepodnošljivo poniženje ljubomore. On i ja smo se složili da ti sad treba da biraš između nas dvojice. Očekujem tvoju odluku.

KANDIDA (polako ide korak unazad, jer joj je srce otvrdlo zbog njegove govorničke veštine, iako ova prikriva iskrena osećanja) Ah! Treba da biram, je li? Pretpostavljam da ste se sporazumeli da ja moram da pripadnem jednom ili drugom od vas dvojice.

MOREL (odlučno) Da. Tvoj izbor mora da bude definitivn.

MARČBENKS (zabrinuto) Morele, ne razumete. Ona hoće da kaže da pripada samoj sebi.

KANDIDA (okrećući se Marčbenksu) Hoću da kažem to i još mnogo štošta, gospodine Judžine, kao što ćete odmah videti. I molim, gospodari i zapovednici moji, šta mi nudite za moj izbor? Izgleda da se ja prodajem na licitaciji. Šta nudiš ti, Džemse?

MOREL (prekorno) Kand... (on klone; u grlo mu naviru suze i govornik postaje ranjena zver) Ne mogu da govorim.

KANDIDA (prilazeći mu impulzivno) Oh, dragi...

MARČBENKS (veoma uznemiren) Stanite, to nije pravo. Ne smete joj, Morele, pokazati da patite. I meni je teško, ali ja ne plačem.

MOREL (prikupljujući snagu) Da, tako je. Ne molim za milosrđe. (On se odvaja od Kandidate)

KANDIDA (povlačeći se, uvređena) Izvini, Džemse, nisam mislila da te se dotičem. Čekam da čujem tvoju ponudu.

MOREL (s ponositom skrušenošću) Nemam ništa drugo da ti ponudim do svoju snagu za tvoju odbranu, svoju čestitost za tvoj mir, svoju sposobnost i vrednoću za tvoj opstanak i svoj ugled i položaj za tvoje dostojanstvo. To je sve što priliči čoveku da nudi ženi.

KANDIDA (sasvim mirno) A vi, Judžine? šta vi nudite?

MARČBENKS: Svoju slabost! Svoje očajanje, vapaj svog srca!

KANDIDA (dirnuta) To je dobra ponuda, Judžine. Sad znam kako ću da biram. (Ona ćuti i radoznalo gleda jednog pa drugog, kao da ih meri. Morel, čije se gordo poverenje u sebe na Judžinovu ponudu pretvorilo u užasan strah, ne

Bernard So - Kandida

može više nikako da prikrije svoju uznemirenost. Na Judžinu, napetom do krajnje mere, ne miče se nijedan damar.)

MOREL (prigušenim glasom, ovaj poziv izbija iz dubine njegovog očajanja) Kandida!

MARČBENKS (U stranu, prezrivo) Kukavica!

KANDIDA (značajno) Predajem se slabijem od vas dvojice. (Judžin odmah shvata šta ona misli; lice mu postaje bledo kao čelik u peći.)

MOREL (saginjući glavu, smiren posle poraza) Primam tvoju odluku, Kandida!

KANDIDA: Razumete li vi, Judžine?

MARČBENKS: Oh, osećam da sam izgubljen. On ne bi mogao da podnese taj udar.

MOREL (s nevericom, dižući glavu s komičnom naglošću) Zar na mene misliš, Kandida?

KANDIDA (osmehujući se) Hajde da sednemo, pa da lepo porazgovaramo o tome kao tri prijatelja. (Morelu) Sedi, dragi.. (Morel seda na dečju stolicu kraj kamina) Primaknite mi onu fotelju, Judžine. (Ona pokazuje na fotelju. On je prinosi ćuteći, čak bi se moglo reći s nekim izrazom hladne snage i stavlja je malo iza Morelove stolice. Ona seda. On prilazi sofi i seda, još ćutljiv i još ne odajući ništa. Kad su se svi smestili, ona počinje da govori, a njen spokojni, staloženi i nežni ton deluje umirujuće na njih.) Sećate se, Judžine, šta ste mi sami pričali o sebi: kako se od smrti vaše stare dadilje niko nije brinuo o vama; kako su vaše umne i otmene sestre i braća koja su uspela u životu ljubimci vaših roditelja; kako ste bili nesrećni u Itonu; kako vaš otac pokušava da vas oskudicom natera da se vratite u Oksford; kako ste morali da živite bez topline, bez utočišta, i kako ste se osećali suvišnim; uvek ste bili usamljeni i niko vas gotovo nikad nije voleo ni razumeo, jadni mladiću!

MARČBENKS (veran veličini svoje sudbine) Imao sam svoje knjige. Imao sam prirodu. I najzad sam sreo vas.

KANDIDA: Pustimo to zasad. Sad želim da pogledate onog drugog dečka, mog dečka, koga su mazili još od kolevke. Svake dve nedelje idemo u posetu njegovim roditeljima. Trebalo bi, Judžine, da pođete s nama, pa da vidite slike junaka te kuće. Džems kao beba! Najdivnija beba na svetu. Džems sa svojom prvom školskom nagradom koju je dobio u zrelo doba od osam godina! Džems kao kapiten fudbalskog tima! Džems u svom prvom fraku! Džems u svim mogućim slavnim prilikama! Znate koliko je on jak (nadam se da vas nije povredio), kako je pametan, kako srećan! (Ozbiljnije) Pitajte Džemsovu majku i njegove tri sestre šta ih je stajalo da omoguće Džemsu da ne radi ništa drugo nego samo da bude jak, pametan i srećan. Pitajte mene šta me staje da budem Dženusu i majka, i tri sestre, i žena, pa onda još majka njegove dece, sve u jednoj osobi. Pitajte Prosi i Mariju kako je nezgodno u kući kad nemamo gostiju da nam pomognu da režemo luk. Pitajte trgovce koji bi hteli da dosađuju Džemsu i da mu upropaste njegove divne propovedi, ko ih sprečava u tome. Kad treba dati novac, on ga daje; kad treba da se uskrati kome, onda to ja činim. Ja sam oko njega podigla utvrđenje udobnosti, ugađanja i ljubavi, i većito stražarim da bih ga sačuvala od sitnih briga. Ja mu omogućavam da ovde bude gospodar, ali on to ne zna i on vam maločas ne bi umeo reći otkud

Bernard So - Kandida

je to tako. (S blagom ironijom) I kad je pomislio da bih ja mogla otići s vama, brinuo se jedino o tome, šta će biti sa mnom! I da bi me naveo da ostanem, ponudio mi je (ona se naginje napred da bi ga pri svakoj frazi milovala po kosi) svoju snagu za moju odbranu, svoju marljivost za moj opstanak, svoj položaj za moje dostojanstvo, svoj (mekše) oh, pobrkala sam tvoje divne rečenice i pokvarila ih, zar ne, dragi? (Ona nežno prislanja svoj obraz uz njegov.)

MOREL (sasvim poražen klekne pored njene fotelje i dečaćki, iskreno je zagrlji) Sve je to istina, svaka tvoja reč. Ti si radom svojih ruku i ljubavlju svog srca od mene načinila ovo što sam. Ti si moja žena, moja majka, moje sestre, ti si zbir svih nežnih briga za mene.

KANDIDA (u njegovom naručju osmehujući se Judžinu) Jesam li i za vas, Judžine, vaša majka i sestre?

MARČBENKS (ustajući naglim pokretom, izražava gađenje) Oh, nikada. Odlazim, onda, idem u noć!

KANDIDA (ustajući brzo preprečava mu put) Nećete valjda tako otići, Judžine?

MARČBENKS (u čijim rečima sad više ne odzvanja glas deteta, već čoveka) Osećam da je kucnuo pravi čas. Jedva čekam da učinim ono što se mora učiniti.

MOREL (diže se s kolena, uznemiren) Kandida, ne daj mu da učini nešto nepromišljeno.

KANDIDA (sigurna, osmehujući se Judžinu) Oh, ne boj se. On je naučio da živi bez sreće.

MARČBENKS: Ja više ne želim sreću: život je plemenitiji od toga. Pastore Džemse, obema rukama pružam vam svoju sreću; volim vas zato što ste ispunili srce žene koju sam voleo. Zbogom. (On polazi prema vratima.)

KANDIDA: Još samo jednu reč. (On zastaje, ali ne okreće se prema njoj) Koliko vam je godina, Judžine?

MARČBENKS: Sada toliko koliko je svet star. Jutros mi je bilo osamnaest.

KANDIDA (prilazi mu i staje iza njega milujući ga rukom po ramenu)

Osamnaest! Hoćete li meni za ljubav da sastavite jednu pesmicu od ove dve rečnice koje ću vam sad reći? I hoćete li mi obećati da ćete je sebi ponavljati kad god pomislite na mene?

MARČBENKS (ne mičući se) Kažite te rečenice.

KANDIDA: Kad ja budem imao trideset godina, ona će imati četrdeset pet. Kad meni bude šezdeset, njoj će biti sedamdeset pet.

MARČBENKS (okreće se prema njoj) Za sto godina bićemo podjednako stari. No u mom srcu leži tajna lepša od te. Pustite me sad. Noć me nestrpljivo čeka.

KANDIDA: Zbogom. (Ona uzima njegovu ruku a on, shvatajući šta ona namerava da učini, klekne na kolena; ona ga ljubi u čelo. On zatim odjuri u noć. Ona se okreće Morelu šireći ruke) Oh, Džemse! (Grle se. No oni ne znaju tajnu pesnikova srca.)

Zavesa